

INVID STOCKHOLMS STADSMUR

Lämningar från det äldsta Stockholm (ca 1150–1250) in i modern tid.
Schaktövervakning mellan Trångsund och Prästgatan i Gamla stan inom
fornlämning L2015:7789 (Stockholm 103:I), fastighet Hippomenes 3 och Iris 1.
Stockholm stad och kommun, Stockholm.

JOSEFINE LÅÅS

Rapporter från Arkeologikonsult 2019:3108

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Äldre foto över den del av Prästgatan där spår av det äldsta Stockholm framkom vid undersökningen. ”Parti af Prästgatan från huset nr 20 (Kv. Iris 2), till vänster i förgrunden, norrut till Storkyrkobrinken”.
Källa: Digitala Stadsmuseet. Dokument ID/bildbeteckning: SSMC000455.

ALLMÄNT KARTMATERIAL:

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: 50007066_140003
Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

© Arkeologikonsult 2019

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

INVID STOCKHOLMS STADSMUR

Lämningar från det äldsta Stockholm (ca 1150–1250) in i modern tid.

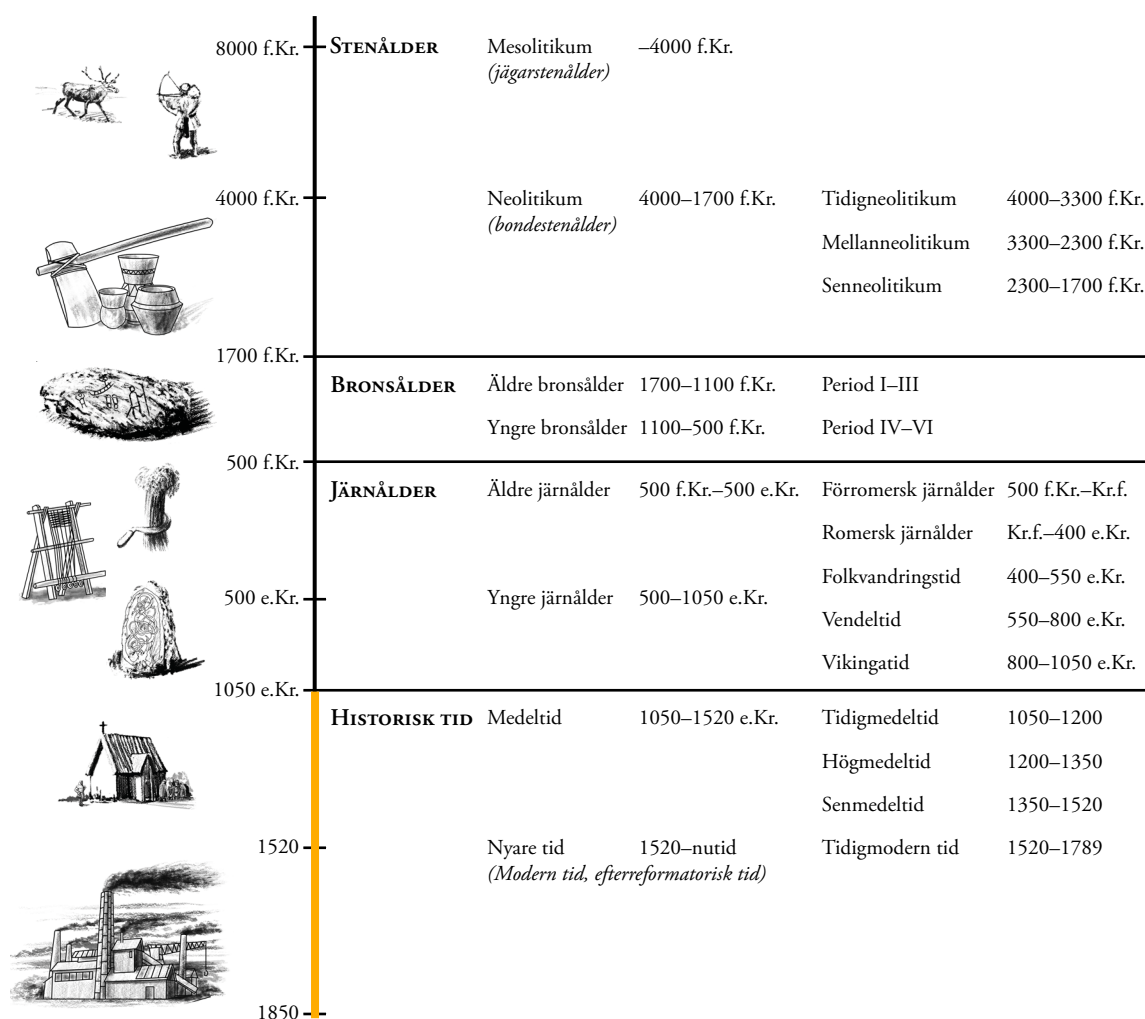
Schaktövervakning mellan Trångsund och Prästgatan i Gamla stan inom fornlämning L2015:7789 (Stockholm 103:I), fastighet Hippomenes 3 och Iris 1. Stockholm stad och kommun, Stockholm.

JOSEFINE LÅÅS

Rapporter från Arkeologikonsult 2019:3108

ARKEOLOGISK PERIODINDELNING

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, t.ex. fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING.....	6
INLEDNING	7
BAKGRUND.....	7
METOD OCH GENOMFÖRANDE	9
Analyser	10
RESULTAT	12
Schakt 1.....	12
Schakt 2.....	14
DISKUSSION OCH TOLKNING	23
Schakt 1.....	23
Schakt 2.....	24
SLUTSATS.....	29
REFERENSER	30
Litteratur	30
Muntlig uppgift	30
Skriftlig uppgift	30
Övriga källa	30
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	31
BILAGOR	33
Bilaga 1. Kontextbeskrivning	33
Bilaga 2. Matriser.....	39
Bilaga 3. Fyndtabell	41
Bilaga 4. Keramiktabell.....	42
Bilaga 5. Kritpipsanalys.....	48
Bilaga 6. ¹⁴ C-analys	50
Bilaga 7. Arkeobotanisk analys.....	51

SAMMANFATTNING

Med start i oktober 2017 utförde Arkeologikonsult en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i anslutning till kvarteren Hippomenes och Iris i Gamla stan i Stockholm (figur 1). Arbetet föranleddes av att AB Fortum Värme skulle schakta för fjärrvärme mellan Trångsund 4 och Prästgatan 18B. Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt sätt dokumentera de eventuella lämningar och fynd som framkom i samband med schaktningen. Två schakt togs upp, varav ett mindre schakt vid Trångsund och ett längre sammanhängande som löpte genom kvarteret Hippomenes och vidare norrut i Prästgatan. Trots att de undersökta ytorna var av ringa storlek och till stor del var påverkade av moderna störningar såsom ledningsnedgrävningar, genererade undersökningen ändå ett relativt

brett spektra av lämningar och fynd med dateringar från tidigmedeltid (1050–1200-tal) in i tidigmodern tid (1520–1789), samt en del av mer modern karaktär. De lämningar som påträffades utgjordes av kulturlager såsom trampade ytor och utfyllnadslager från både medeltid och tidigmodern tid, samt rester av träkonstruktioner i form av träbroläggningar från medeltid och stenkonstruktioner i form av murrester och stenlagda ytor. Stenkonstruktionerna härörde främst från tidigmodern tid, men vissa av dem tangerade även senmedeltid.

Sammantaget gav resultaten av undersökningen små inblickar i gränders och gators historia; där de äldsta lämningarna dessutom visade spår av Stockholms tidiga historia och tilltagande urbanisering.

Figur 1. Platsen för undersökningen markerad på grundkartan, skala 1:10 000. Översikt i skala 1:200 000.

INLEDNING

Med anledning av att AB Fortum Värme skulle schakta för fjärrvärme mellan Trångsund 4 och Prästgatan 18B genom kvarteret Hippomenes i Gamla stan (figur 1) genomförde Arkeologikonsult på uppdrag av Länsstyrelsen Stockholm en undersökning i form av schaktningsövervakning inom fornlämning RAÄ Stockholm 103:1 (L2015:7789

i KMR). Fältarbetet utfördes mellan oktober 2017 och februari 2018 och bestod av övervakning vid schaktning med grävsug och/eller grävmaskin. Syftet med den arkeologiska undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera de eventuella kulturlager, anläggningar, konstruktioner och fynd som påträffades vid schaktningen.

BAKGRUND

Fornlämningen Stockholm 103:1 (L2015:7789) utgörs av Stockholms stadslager från medeltid och tidigmodern tid. Undersökningsområdet ligger i norra delen av Gamla stan mellan Storkyrkan och det som idag utgör Prästgatan, i nära anslutning till Slottet och Stortorget (figur 2). Ett antal undersökningar har tidigare utförts i närområdet (t.ex. Söderlund 1992 och 2012; Karlsson 1995; Nathansson 1997; Wändesjö 2010; samt översikter av Söderlund 2004 och 2018) och områdets historia är väldokumenterad (t.ex. Cramér *et al* 1997; Söderström *et al* 2014; samt Bergman & Söderlund 2015).

Kvarteret Hippomenes och de gator som berördes av undersökningen ligger i den del av Gamla stan som tidigare låg innanför den nordvästra delen av Stockholms äldsta stadsmur, som har löpt omedelbart väster om nu aktuellt undersökningsområde. Kvarteret Hippomenes anses ha blivit bebyggt mycket tidigt i stadens historia. Det tidigaste kända omnämnandet av kvarteret härrör först dock från 1373, då en tomt och en gård som omtalas anges ha legat ”genast vid Sankt Nicolai hus” respektive ”westan vid Sankt Nicolai kyrka”, det vill säga i anslutning till Storkyrkan.

Uppgifter om hur byggnaderna i kvarteret har sett ut finns dock först från 1400-talet. Husen ska då främst ha utgjorts av stenhus, av vilka några ska ha försetts med tegelvalv; medan endast något enstaka hus anges ha varit byggt i trä. Delar av de stenhus som byggdes på 1400-talet finns bevarade än idag (Cramér *et al* 1997:9f). Beträffande de delar av kvarteret som ligger ut mot Trångsund och Storkyrkan finns bland annat samtida källor som talar om ”bartomtene” som låg väst om Storkyrkan, vilket utgörs av det som idag kallas Trångsund. Bland annat omnämns tomterna i samband med att man önskade bebygga dessa under 1400-talets andra hälft. Att dessa tomter låg obebyggda kan ha haft att göra med att man ännu inte bebyggt dem efter någon av de mer omfattande bränder som inträffade vid den tiden. Ett annat alternativ är att kyrkan använde marken, antingen som kyrkogård eller för att man helt enkelt önskade hålla kyrkbacken obebyggd (Cramér *et al* 1997:10f).

Figur 2. Platsen för undersökningen markerad på grundkartan, skala 1:1 500. Översikt i skala 1:30 000.

En gränd med medeltida anor har tidigare delat av kvarteret, och löpte då i öst – västlig riktning mellan Trångsund och Prästgatan. Denna byggdes igen någon gång under 1600-talet för att istället nyttjas som innergård till de angränsande fastigheterna. Delar av denna gränd berördes av schaktningsövervakningen. Det utrymme som den igenstängda gränden erbjöd var mycket eftertraktat, och många av de boende önskade bruka det. Detta ledde därför till tvister och andra spörsmål som sedermera tecknats ned angående hur och av vem gränden skulle användas (Cramér *et al* 1997:8f).

Väster om Prästgatan ligger kvarteret Iris. Inom detta kvarter anses delar av den gamla stadsmuren ännu finnas bevarade, bland annat i fastigheterna

Iris 4, 14 och 15, men enligt teorier kan del av muren även förekomma i källare inom Iris 1 (Hansson 1976; Söderström *et al* 2014:13ff). En genomgång av de kvarter och byggnader där delar av den äldsta stadsmuren anses finnas har senast genomförts av Anna Bergman och Kerstin Söderlund (Bergman & Söderlund 2015).

Kvarteret har sedan bebyggt någon gång efter det att den äldsta stadsmuren har tagits ur bruk. Bebyggelse inom kvarteret finns dokumenterad från 1400-talet, men kommer inte behandlas närmare här då undersökningen till största del berör kvarteret Hippomenes (se dock t.ex. Söderström *et al* 2012 och Bergman & Söderlund 2015 samt diskussion i kapitlet *Diskussion och tolkning*).

METOD OCH GENOMFÖRANDE

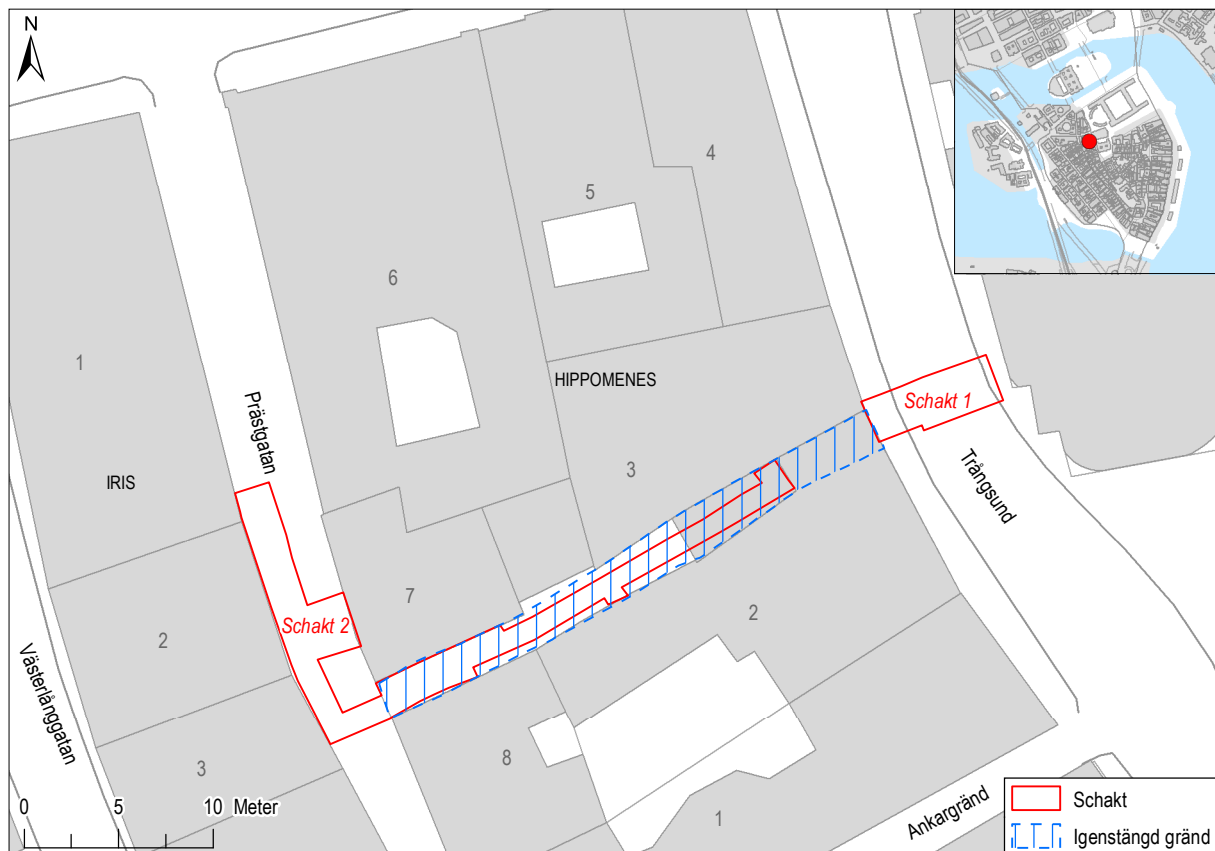
Sammanlagt undersöktes en yta av cirka 85 kvadratmeter, fördelat på två schakt (figur 3). Ett schakt grävdes vid Trångsund, i anslutning till den sydvästra delen av Storkyrkan (schakt 1), medan det andra schaktet löpte från den igenstängda gränden mellan Trångsund och vidare norrut i Prästgatan (schakt 2). Schaktens djup varierade mellan 0,8–1,6 meter, med större djup i delarna där fjärrvärmeledningen skulle anslutas till de berörda fastigheterna.

Schaktningen utfördes med grävsug och grävmaskin. Anledningen till att grävsug användes var främst för att inga ledningar skulle påverkas i samband med schaktning. Grävmaskin användes därför främst vid borttagning av gatsten och bärlager vid Trångsund och Prästgatan. För de delar som grävdes i den stängda gränden mellan Trångsund och Prästgatan användes endast grävsug efter det att grändens betongbeläggning avlägsnats (figur 4).

Figur 4. Massor avlägsnas och ledningar tas fram i Prästgatan med hjälp av grävsug. Foto från söder.

Arbetet med grävsugen innebar att massorna i schaktet sögs bort i mindre sektioner tills önskat schaktdjup var uppnått. I och med att en grävsug är ett mycket grovt redskap utan större precision blev det

Figur 3. Översikt över schaktens placering och den igenstängda gränden inom undersökningsområdet. Mot bakgrund av grundkartan, skala 1:400. Översikt i skala 1:30 000.

arkeologiska arbetet problematiskt. Bland annat blev det mycket svårt att få en överblick. När kulturlager och konstruktioner framkom grävdes dessa därför för hand i syfte att uppfatta lagrens utbredning, karaktär och lagerskiften, samt för att samla in daterande fynd och underlätta tolkning och datering.

Fokus låg vid fyndinsamling på daterande fynd, medan massmaterial såsom spik och buteljglas sällades i fält och återdeponerades i schaktet. Vid undersökningen togs även delar av befintliga husgrunder fram, bland annat en del av sydöstra väggen av Hippomenes 3; södra väggen av Hippomenes 7, samt delar av norra grundmurarna tillhörande Hippomenes 2 och 8. Dessa dokumenterades endast översiktligt med foto. Vid arbetet i schakt 2 rensades även ett trappfundament (141) fram vid ingången till Prästgatan 20 (bilaga 1).

Dokumentationen skedde genom fotografering och skriftlig beskrivning. Då GPS-inmätning inte var möjlig på grund av den dåliga satellitmottagningen som föreligger mellan byggnaderna i Gamla stan dokumenterades istället placeringen av framkomna konstruktioner och lager genom att de ritades in på grundkartan och sedan renritades i ArcMap under rapportskedet.

Under *Resultat* redovisas endast de arkeologiskt intressanta kulturlager och konstruktioner som framkom. Kulturlager delas här in i avsatta respektive påförda lager, baserat på i vilket sammanhang och syfte de tolkas ha hamnat på platsen. Avsatta lager speglar då primära depositioner, det vill säga att lagret tillkommit eller ackumulerats av händelser som har skett på platsen. Exempel på detta kan vara att lagret kommer från hantverksspill på samma plats som hantverket skett, eller att det bildas i samband med att människor och/eller djur vistas på platsen, såsom golvlager inomhus eller trampade ytor utomhus. De påförda lagren speglar sekundära eller tertiära depositioner, vilket grovt sett innebär att lagret inte har tillkommit där det påträffas, utan istället förts dit från en annan plats och således är omlagrat. Exempel på detta kan vara avfallslager eller byggnationslager såsom utfyllnadslager och utjämningslager (figur 5).

För ingående beskrivningar av samtliga kontexter inklusive sentida ingrepp, såsom bärlager, ledningsschakt och liknande, se kontexttabell (bilaga 1) och matriser med stratigrafiska relationer (bilaga 2). Fynden sammanställdes i en fyndtabell där alla fynd har fått ett unikt fyndnummer (bilaga 3). Det första numret i våra fyndnummer hänvisar till den kontext som fyndet påträffats i, det andra till den fyndpost/inmätningsspunkt som fyndet tillhör. Det sista numret hänvisar till fyndets unika nummer inom fyndposten.

Analys

Efter samråd med Stockholms länsstyrelse genomfördes analyser av keramiskt och makrofossilt material från undersökningen. Utöver detta genomfördes även tre ^{14}C -analyser. Analysen av det keramiska materialet utfördes i avsikt att bidra till större förståelse för platsen och de människor som vistats där under medeltid och tidigmodern tid. Fokus lades på datering, proveniens och kärntyp hos keramiken i de olika lagren (bilaga 4). I liknande syfte genomfördes även en kritpipsanalys (bilaga 5). För att datera har dessutom ^{14}C -analys utförts på tre kolprover från tre kontexter från undersökningen (bilaga 6). En makrofossilanalys genomfördes på ett urval av stratigrafiskt lämpliga kontexter, i syfte att bidra till tolkningen. I samband med makrofossilanalysen genomfördes även en vedartsanalys av material från utvalda kontexter, i syfte att fastställa byggnadsmaterial i eventuella konstruktioner, samt för att inför ^{14}C -analys skapa en uppfattning om träslag och egenålder (bilaga 7). Då det osteologiska materialet endast förekom i utfyllnadsmassor och inte i slutna kontexter genomfördes ingen osteologisk analys, utan materialet återdeponerades i schaktet. Undantaget var de mänskliga kvarlevor som påträffades i omrörda massor vid Trångsund, vilka istället kommer att återbegravas på Norra begravningsplatsen i Solna.

Kontexttyp (objekt)	Subklass	Typ (definition)	Tillkomst	Depositionstyp
Lager	Brukningslager	Avfallslager	Tillkommer t ex då sopor slängs ut på en tomt efter att ett golv har städats.	Sekundär deposition, omlagrat men med tolkad härkomst
		Hantverksspill	Tillkommer i samband med hantverk.	Primär deposition
		Golvlager	Bildas på golvet i ett hus där föremål tappas, matrester slängs eller hantverksavfall avsätts i samband med utförandet.	Primär deposition
		Tramphorisont	Som golvlager men utomhus där människor rör sig frekvent.	Primär deposition
		Odlingslager	Bearbetning av jord i samband med odling.	Primär deposition
		Brandlager	Tillkommer vid matlagning, uppvärmning eller i samband med hantverksaktivitet.	Primär deposition
Lager	Konstruktionslager	Utfyllnadslager	Tillkommer t ex vid utfyllnad av svackor för att skapa en jämn yta, alternativt utfyllnad vid strandkant/fuktig mark för att skapa ny mark.	Tertiär deposition, omlagrat utan känd källa
		Utjämningslager	Tillkommer för att skapa en jämn yta inför byggandet av exempelvis ett hus, eller anläggandet av en gårdsplan.	Tertiär deposition, omlagrat utan känd källa
		Bärlager	Tillkommer som underlag för någon form av stående konstruktion. Exempelvis risbädd samt sand- eller gruslager.	Primär deposition
		Sättmaterial	Tillkommer som underlag till en stenläggning, vanligen i form av sättsand.	Primär deposition
		Byggnationslager	Bildas t.ex. i samband med att ett hus byggs. Kan innehålla träflis och huggspån när ett hus timrats eller kalkbruk och tegel-fragment då ett hus murats o.s.v.	Primär deposition
		Golv	Tillkommer vid husbyggnation, till exempel ett lergolv.	Primär deposition
Lager	Destruktionslager	Brandlager	Bildas vid brand i t.ex. hus.	Primär deposition
		Rasering	Bildas till exempel när ett hus raserats. Har huset brunnit så kan delar av det återfinnas in situ. Raseringslager är ofta omrörda och har spritts ut i utjämnande syfte.	Primär deposition
Lager	Icke-antropogent lager	Svämlager	Tidvisa översvämnningar i strandkant.	Ej deponerat
		Vegetationslager	Ursprunglig markhorisont.	Ej deponerat

Figur 5. Klassificering av lager (Tagesson 2003:28ff).

RESULTAT

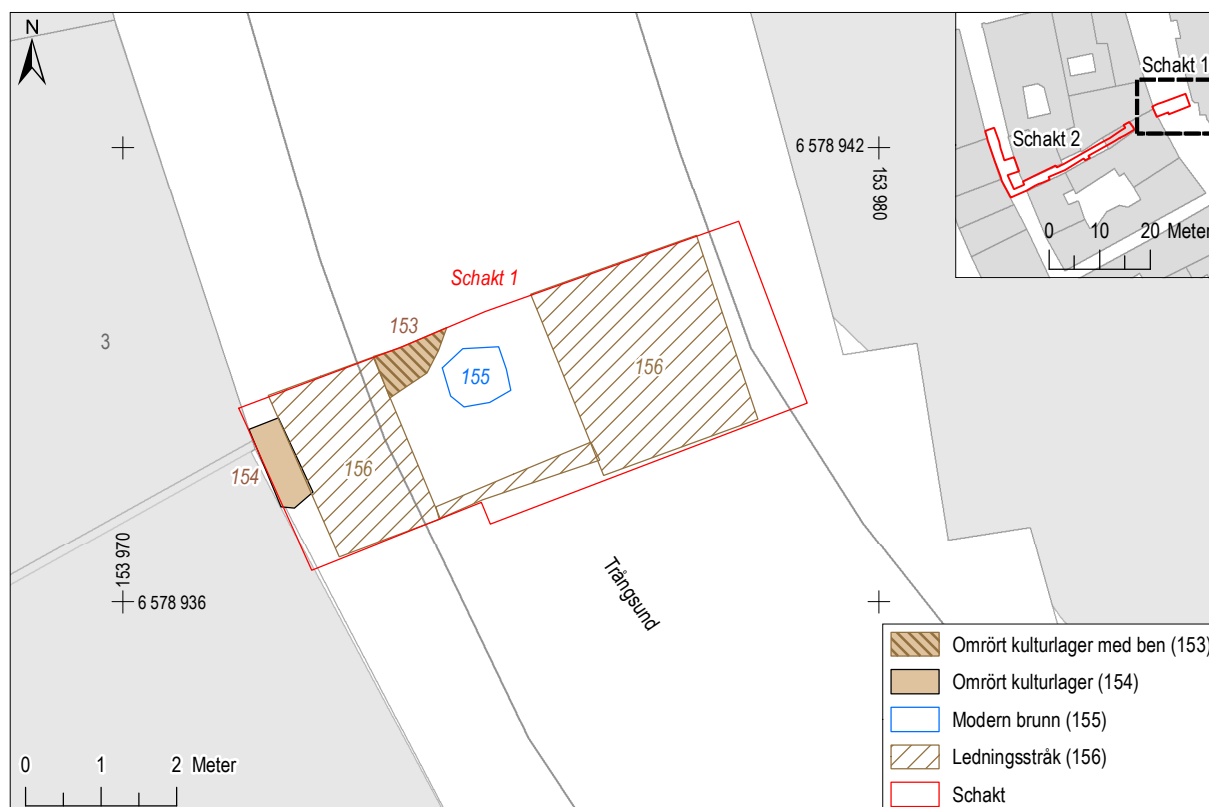
Schakt 1

Trångsund

Schakt 1, som grävdes vid Trångsund var cirka 7 x 3 meter stort och grävdes cirka 1 meter djupt i östra delen och 1,5 meter i den västra (figur 6). Schaktet var stört av två större, nord – sydligt gående ledningsstråk och en nedgrävning för en modern brunn.

I schaktets norra del fanns en bevarad lagerrest (153) som innehöll siltig sand med raseringsinslag. I lagret framkom även cirka 1,1 kg obrända människoben från omrörda gravar, bland annat i form av skulltak,

underkäke, kotor och fragment av strålben, samt en större del ben från händer och fötter. Benen härrörde uppenbart inte från gravar som låg *in situ*, utan framkom i omrörda massor. I lagret förekom även spikar, taktegel samt ett kisthandtag (figur 7). Lagret var skuret av nedgrävningar för ledningar i samtliga riktningar, men fortsatte tydligt djupare än uppnått schaktdjup. Närmast husväggen vid Hippomenes 3 framkom ytterligare en fragmentarisk lagerrest (154). Lagret utgjordes av fet, sandblandad silt med bland annat tegelkross, och är sannolikt en rest av ett äldre utfyllnadslager (figur 8). Detta lager fortsatte in i både norra och södra schaktväggen och sannolikt även under uppnått schaktdjup.

Figur 6. De kontexter som framkom i schakt 1 som togs upp vid Trångsund. Mot bakgrund av grundkartan, skala 1:100. Översikt i skala 1:1500.

Figur 7. Det kisthandtag (fnr 153:101:1) som påträffades i ett av de omrörda utfyllnadslagren i schakt 1 (153). Skala 1:1.

Figur 8. Västra delen av schakt 1 som grävdes vid Trångsund. Till vänster i bild i norra profilväggen, syns lagerrest 154 som påträffades närmast husväggen. Till höger syns delar av lager 153. Foto från söder.

Schakt 2

Gränden Hippomenes

Den del av schakt 2 som grävdes i den före detta gränden inom kvarteret Hippomenes var cirka 25 meter lång, 1–1,8 meter bred och 0,8–1 meter djup. Den västra delen av gränden var i högre grad störd av ledningar och en modern brunn, medan den östra var mer intakt (figur 9).

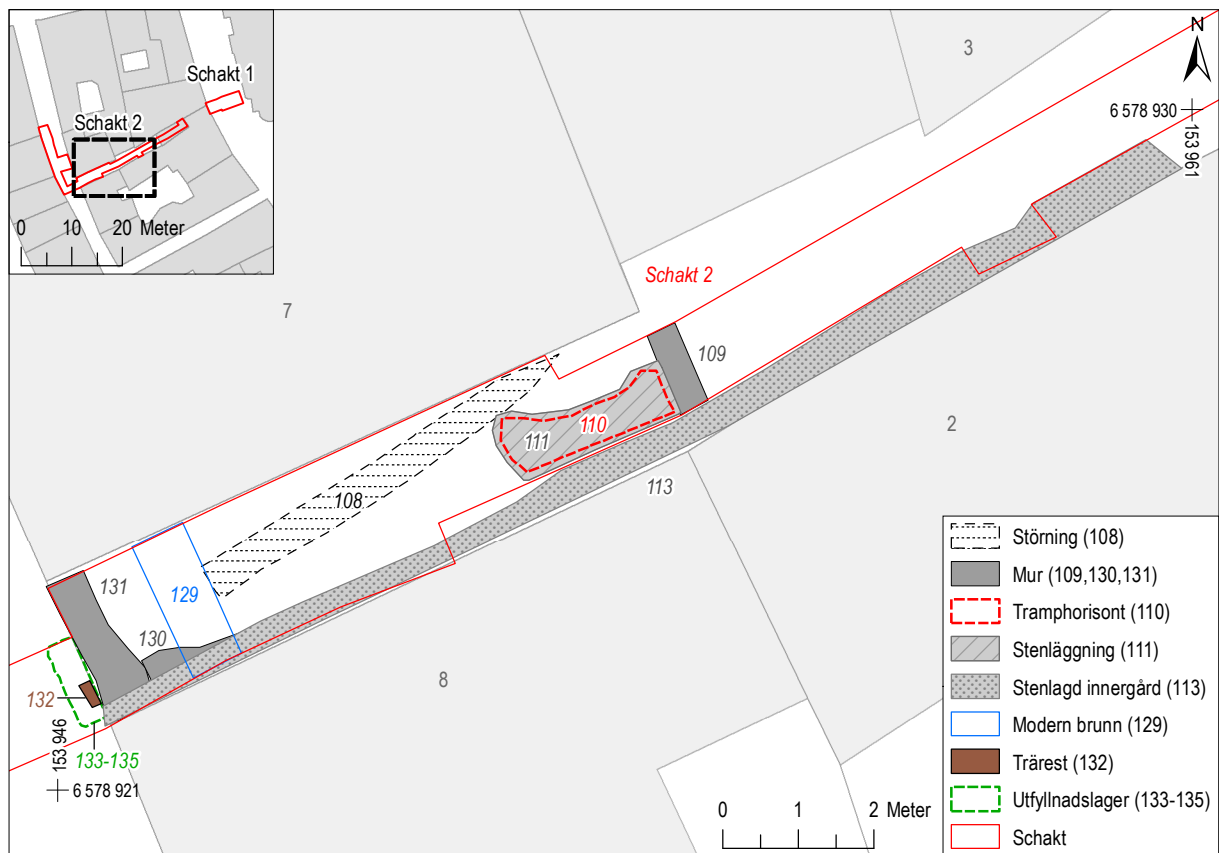
Centralt i schaktet framkom en lägre mur i närmast nord – sydlig riktning (109), som framkom i linje med de befintliga fastigheterna. Denna har inte delat av gränden, utan snarare fungerat som ett trappsteg mellan grändens högre liggande östra del och den lägre västra delen. Lagerföljden väst om muren beskrivs därför för sig, och den öst om muren för sig.

Grändens västra del

Under de moderna bärlagren framkom flera moderna utfyllnadslager och innergårdsbeläggningar som har tillkommit i sen tid, men som utöver modernt

material även innehöll en del äldre fynd (bilaga 1 och 2). Bland annat förekom keramik med ett mycket brett dateringsspann (1500–1900-tal) och en löpare till en medeltida handkvarn (figur 10). Dessa lager har lagts ut för att jämna ut den nivåkillnad som råder mellan grändens västra och östra del.

Under det äldsta moderna utfyllnadslagret framkom ett tunt lager med brunsvart, fet silt med inslag av rasering (110). Detta utgjorde ett avsatt lager på den underliggande stenläggningen (111) som sträckte sig från mur 109 och västerut. Stenläggningen återstod endast i schaktets sydöstra del och har skurits av moderna lednings- och brunnsnedgrävningar. Den utgjordes av rektangulärt formade stenar av samma typ som de som ingick i mur 109, vilket indikerar att dessa konstruerats vid samma tillfälle. Murens övre skift utgjordes av två rektangulära, huggna stenar som av samma typ, med ett fåtal tegelstenar i dess södra del. De undre skiften utgjordes av otuktade naturstenar (figur 11, sida 16). Stenläggningen sammanföll med maximalt schaktdjup, och fick därför ligga kvar. I

Figur 9. Ett urval av de kontexter som framkom i grändens västra del. Mot bakgrund av grundkartan, skala 1:100. Översikt i skala 1:1 500.

samband med att den befintliga ledningsnedgrävningen (108) tömdes kunde två underliggande lager skönjas i nedgrävningens väggar. Närmast under stenläggningen framkom ett utfyllnadslager med torr, sandig silt (106). I lagret hittades keramik som daterats till 1700–1800-tal, samt en kritpipa som daterats till 1650–1750. Under detta låg ytterligare ett utfyllnadslager som utgjordes av siltig sand som innehöll rikligt med tegelkross (107). I lagret hittades keramik med ett mycket brett dateringsspann (1500–1900-tal), vilket visar att lagret är omrört i samband med brunns- och ledningsnedgrävningarna.

I väst, där gränden möter Prästgatan, framkom ytterligare två murar (figur 9). I linje med den västra begränsningen för fastigheterna Hipomenes 7 och 8 låg mur 131, i närmast nord – sydlig riktning. Den var kallmurad i två skift och en av stenarna hade ett tydligt borrhål. Sannolikt har den haft en stabiliserande funktion. Den andra muren (130) låg i vinkel mot den södra delen av mur 131 i närmast öst – västlig riktning. Till skillnad från mur 131 var den byggd av otuktad natursten i mindre storlek som låg i upp till tre skift, och var murad med bruk

med en rosa ton. I delar av murens övre skift förekom även tegelstenar (figur 13 sida 17). Ingen tydlig ut- eller insida gick att se.

Direkt under mur 131 framkom två lagerrester (134 och 135), som påminde mycket om de lager som noterades i ledningsnedgrävning 108. Båda lagren var fyndtomma. Dessa har skurits av ledningsnedgrävningar i Prästgatan. Lager 135 utgjordes i likhet med 106 av siltig sand med ett mindre inslag av tegelkross medan underliggande lager (134) liksom 107 innehöll rikligt med tegelkross.

Därunder kom ytterligare ett sandigt utfyllnadslager med organiskt material i form av hantverksavfall (133). Hantverksavfallet utgjordes bland annat av träflis och huggspån i olika storlek. I lagret hittades även fyra skärvor keramik, daterade till 1300–1400-tal. Denna lagerrest grävdes för hand ned till en nivå med träplankor (132), som utgjorde schaktbotten i den delen av schaktet (figur 17, sida 21). En planka låg i nord – sydlig riktning och direkt öst om denna anades ytterligare en mindre plankrest, vilken inte togs fram i sin helhet eftersom schaktdjup redan hade uppnåtts. Träkonstruktionen fortsätter söderut och sannolikt även åt öster.

Figur 10. Den löpare (fnr 102:102:3) som har hört till en medeltida handkvarn och som påträffades i det omrörda utfyllnadslagret 102. Skala 1:2.

Figur 11. Stenlagd yta 111 i grändens västra del. Bilden visar även stenläggningens förhållande till mur 109 och ledningsnedgrävning 108. Foto från väster.

Figur 12. Innergårdsbeläggningar 103 och 104 samt rest av stenlagd innergård 113. Foto från norr.

Figur 13. Del av den mur som påträffades i schaktets sydvästra del, kontext 130. Foto från norr.

Grändens östra del

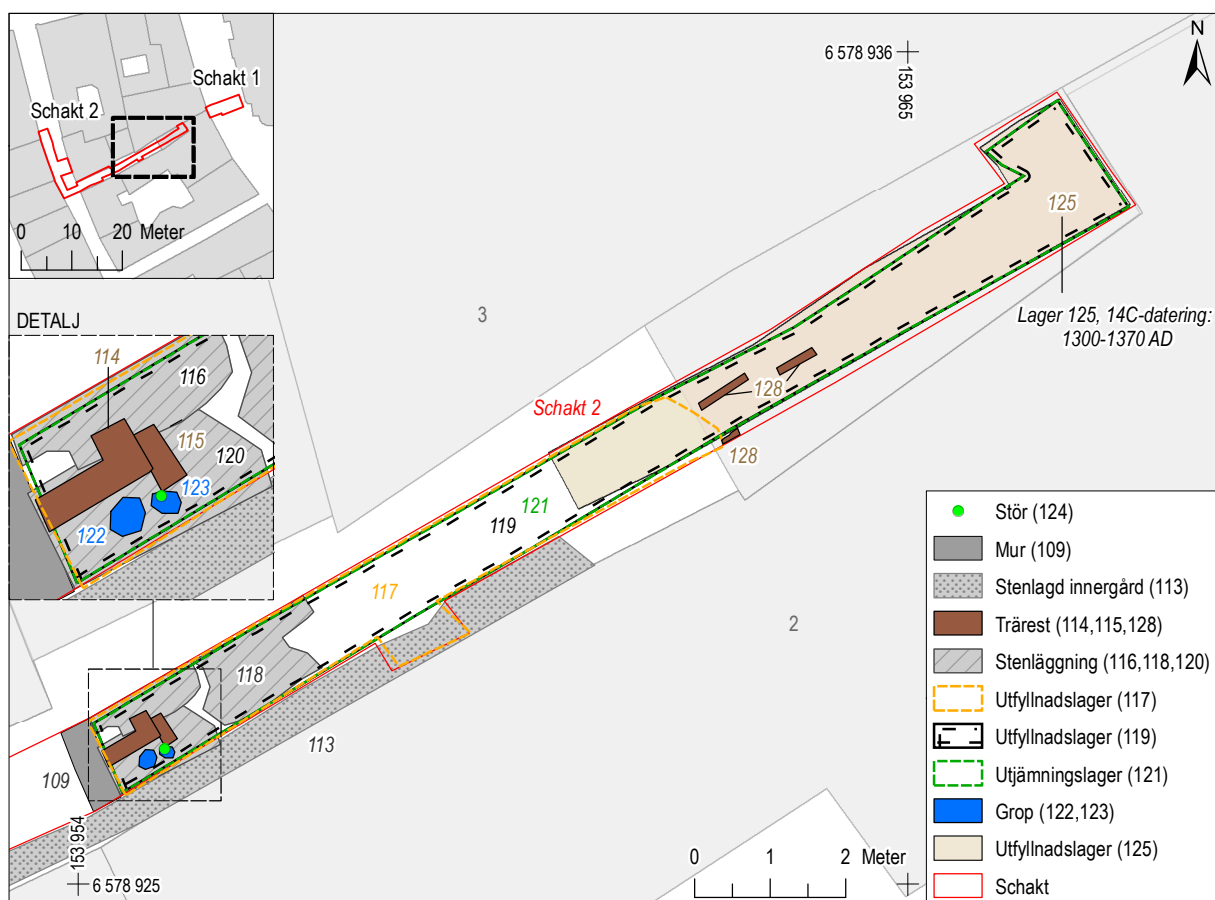
Under sentida bärlager och utfyllnadslager (bilaga 1 och 2) framkom direkt öst om mur 109 ett påfört utfyllnadslager med silt, rasering och organiska inslag (117). I lagret förekom keramik med dateringar från 1600–1700-tal och inslag av en del 1800-tal, samt kritpipor med dateringar mellan 1640–1750. Lagret sträckte sig från mur 109 och vidare österut (figur 14). Lagret låg tydligt upp emot muren, och är således yngre än denna.

I anslutning till mur 109 framkom under utfyllnadslager 117 en stenlagd yta (116) som överlagrades av två mindre plankrester (114 och 115) i vinkel (figur 15). Stenläggningen utgjordes av tätt lagda rundade stenar som låg i ett långsmalt stråk. Mellan stenarna förekom små plastrester. Eftersom ovanliggande lager 117 uppfattades som intakt antyder det att exempelvis gnagare har dragit ner plast mellan stenarna vid något tillfälle. I direkt anslutning till stenläggning 116 låg ytterligare en stenlagd yta med större, glesare lagt stenmaterial (118), vilket fortsatte österut.

Under de två stenlagda ytorna framkom ett tjockt utfyllnadslager (119) som bestod av siltig sand med tegelkross, sten och mikrohorisonter med lera. I dess västra del var lagret mer kolbemängt och innehöll tegelbrockor. I lagret förekom även en mindre mängd avfall i form av djur- och fiskben samt glas och en mindre samling korkar. Den keramik som påträffades i lagret daterades till omkring 1550–1750-tal, och en kritpipa i lagret daterades till 1630–1650.

Under lager 119 framkom ytterligare en rest av en stenlagd yta (120) med relativt tätt lagd sten med varierande storlek och form. De stenar som låg närmast södra schaktväggen var placerade på ett sådant sätt att de kan ha utgjort del av en rännedal, men med tanke på att en så liten yta var bevarad var detta svårt att med säkerhet säga.

När stenarna som ingick i 120 hade avlägsnats framkom under dessa två gropar som låg tätt intill varandra (122 och 123) som var fyllda med lager 119.

Figur 14. Ett urval av de kontexter som framkom i grändens östra del. Mot bakgrund av grundkartan, skala 1:100. Detalj i skala 1:50, och översikt i skala 1:1 500.

Figur 15. Trärester 114 och 115 ovan den stenlagda ytan 116. Till vänster i bild syns även det övre skiktet av mur 109. Foto från söder.

I grop 123 fanns en bevarad stör (124). Groparnas funktion är oklar, men de hade tydligt skurit underliggande utjämningslager 121, som bestod av ren sand. I lagret hittades två skärivor keramik från trebensgrytor, som daterats till senmedeltid/1500-tal. Lagret har lagts ut för att jämna ut marken eftersom det underliggande utfyllnadslagret (125) sluttade kraftigt åt norr.

Lager 125 utgjordes av siltig sand med stort inslag av kol, tegelkross, bränd lera, och enstaka brända ben. Dess övre skikt var som en hård skorpa, och har utgjort en trampad yta. Lagret var skiktat med eldpåverkat material varvat med rena sandlinser. Som ovan nämnts sluttade lagret kraftigt åt norr.

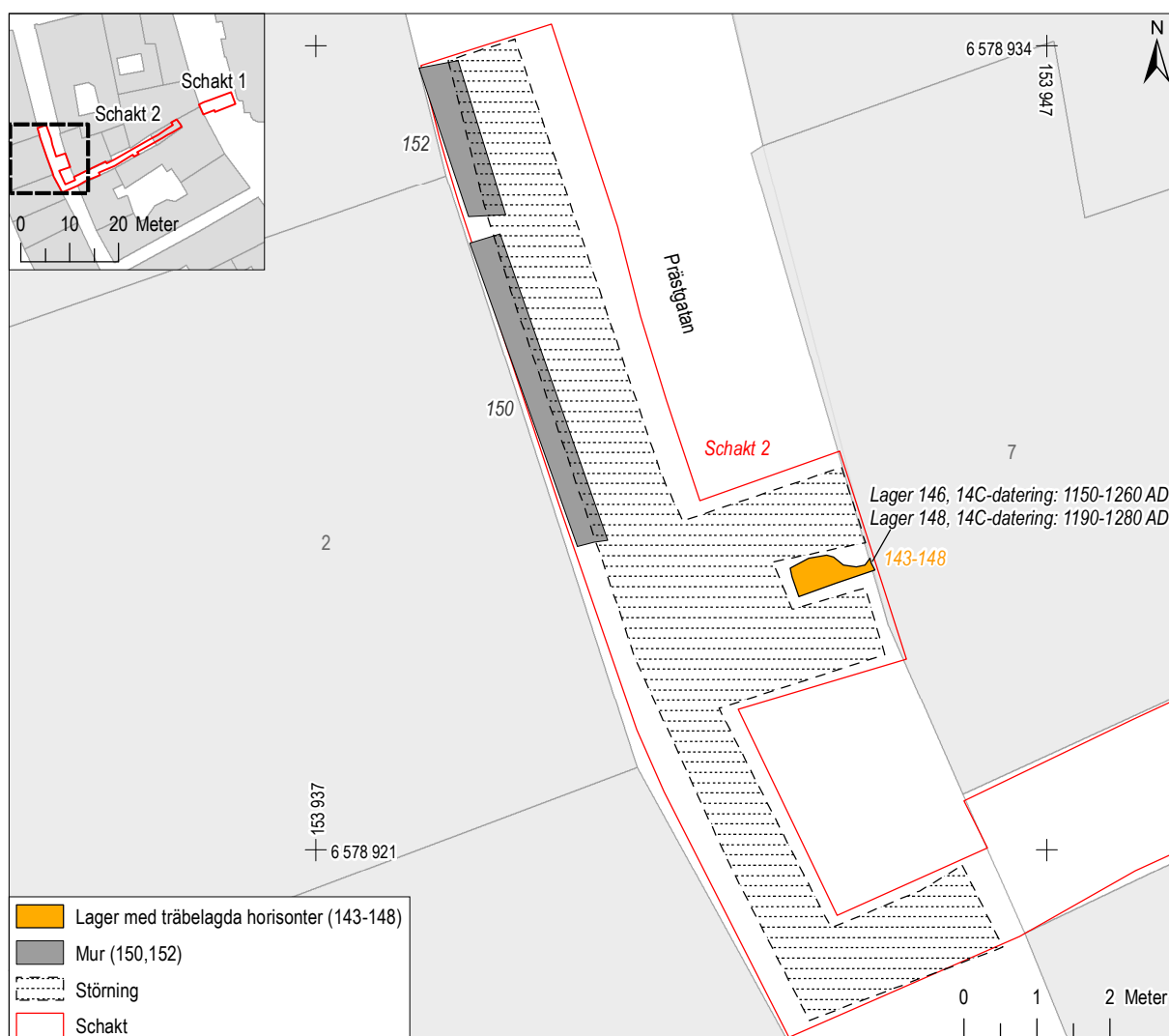
Detta var det lager som genererade störst mängd keramik, med dateringar från främst 1300–1400-tal, med visst inslag av 1500-talskeramik. Denna datering styrks även av resultat från ¹⁴C-analys (bilaga 6), vilken gav kontexten dateringarna 1300–1370 AD (64,8% sannolikhet) och 1380–1420 AD (30,6% sannolikhet). I lagret grävdes en provruta om 1x1 meter, där lagret undersöktes ytterligare cirka 0,45 meter ned under önskat schaktdjup. I och med detta blev det tydligt att lagret även fortsättningsvis var varvat med sandiga horisonter. I botten av lagrets västra del påträffades tre glest lagda plankor (128). Samtliga plankor var mycket sköra, men fiberriktningen visade att plankorna låg i öst – västlig riktning.

Prästgatan

Den del av schakt 2 som grävdes i Prästgatan följde gatans västra del (figur 16). En schaktbreddning åt öst gjordes även i syfte att möjliggöra anslutning av fjärrvärmeledningen till Hippomenes 7. Schaktet var sammanlagt cirka 17 meter långt, 1,5–4 meter brett och 0,8–1,6 meter djupt. Större delen av schaktet var stort av moderna ledningsdragningar (figur 17) och arkeologiska lämningar påträffades bara på två ställen.

Närmast husväggen vid Hippomenes 7 grävdes schaktet djupare än övriga delar. I den delen av schaktet påträffades en mindre yta med bevarade lagerrester. Dessa bestod av flera påförda lager och

ett avsatt lager, samt träbelagda horisonter mellan dessa. Den yngsta kontexten utgjordes av ett skikt med bränt trä (143) som låg i nord – sydlig riktning. Under detta kom ett påfört, fett siltlager som innehöll rikligt med organiskt material (144). Makrofossilanalysen visade att det organiska innehållet utgjordes av träflis, grässtjälkar, bark och kol, samt sand och obränd lera. Detta låg på ytterligare ett skikt med trä lagt i öst – västlig riktning (145), där träet var obränt och relativt välbevarat. Under detta låg ytterligare ett fett, påfört siltlager med organiskt material och inslag av sandigare horisonter (146). Lagret har ¹⁴C-daterats till 1150–1260 AD (83,5%, bilaga 6). Baserat på resultatet från makrofossilanalysen utgjordes det organiska materialet av trä, gräs,

Figur 16. Ett urval av de kontexter som framkom i den delen av schakt 2 som togs upp i Prästgatan. Mot bakgrund av grundkartan, skala 1:100. Översikt i skala 1:1500.

Figur 17. Översikt över den södra delen av schaktet i Prästgatan. Längst ned i bild syns den trärest som framkom i schaktbotten, kontext 132. Foto från öster.

löv och bitar av träkol. I provet påträffades dessutom frön från hallon och fiskfjäll, vilket indikerar ett inslag av hushållsavfall i materialet (bilaga 7).

Därunder framkom ytterligare en tränivå med plankor i nord – sydlig riktning (147). Detta skikt överlagrade det äldsta lager som påträffades vid undersökningen, som med ¹⁴C-analys kunde dateras till 1190–1280 AD (95%, bilaga 6). Lagret var avsatt, mycket fett och innehöll nästan uteslutande organiskt material (148). Makrofossilanalysen visade att det bland annat innehöll trärester, halm, löv och gödsel. Baserat på dess innehåll bedöms lagret häröra från en yta där människor och djur har vistats återkommande, såsom en gata eller gårdsplan (bilaga 7). Lagret framkom på maximalt schaktdjup, men fortsatte uppenbart djupare.

I schaktets nordvästra del framkom två murrester i närmast nord – sydlig riktning (150 och 152), som ursprungligen har varit sammanhängande, men som vid något tillfälle skurits av en nedgrävning för en modern brunn. Murrest 150 utgjordes av blandat material, med en slät, huggen sida åt öst. Det översta skiftet bestod av fint huggen sandsten, medan det undre utgjordes av natursten (figur 18). I murens

Figur 18. Översikt över mur 150, och det ledningsstråk som lagts ovan denna. Foto från nordost.

Figur 19. Mur 152 framrensad. I övre högra hörnet i bild syns den del där muren partiellt utgjordes av tegel. I nedre högra hörnet syns det borrhål som gjordes i samband med att murens tjocklek skulle uppskattas. Till vänster anas en av de ledningar vars nedgrävning förstört del av muren. Foto från öster.

södra del hade det översta skiftet sten avlägsnats i samband med moderna ledningsarbeten, men sannolikt har det ursprungligen funnits minst ett skift till. Vid ungefär mitten av muren förekom en skillnad i material, vilket indikerar att en öppning tidigare har funnits här, som sedan har murats igen vid något tillfälle (muntligen Kerstin Söderlund 2018-02-01).

Murrest 152 utgjordes av 3–4 skift, där de översta skiften bestod av rektangulärt huggna sandstenar, medan det nedersta utgjordes av större granitstenar med oregelbunden form. Stenarna var murade med gulaktigt murbruk som framförallt förekom rikligt mellan sandsten och granit. I murens översta skift förekom även enstaka tegelstenar, främst i dess norra del, där det delvis utgjorde en murad tegelvägg. Denna har sannolikt murats mot sandstenen, och har blottlagts när en eller flera sandstenar ryckts bort (figur 19).

DISKUSSION OCH TOLKNING

Schakt 1

Trängsund

De människoben som påträffades i omrörda massor i schaktet kommer från förstörda gravar, sannolikt som del av utfyllnadsmassor. Liknande lager har hittats vid tidigare undersökningar. Längs med Storkyrkans västra vägg påträffades vid en undersökning år 1989 ett flertal gravar, både intakta och förstörda, liksom ett omrört, sandigt lager som innehöll flera kilo människoben. Vid den undersökningen påträffades bland annat ett kisthandtag, vilket daterats till 1500–1600-tal (Söderlund 1992: 16, 44). Liknande dateringar av kisthandtag finns även från andra undersökningar där samma typ av omrörda lager med människoben framkommit (Nathansson 1997:6ff).

I och med att människobenen vid nu genomförd undersökning inte påträffades i gravar som låg in situ var det inte möjligt att avgöra gravarnas ålder. Det kisthandtag som nu påträffades liknar dock

kisthandtaget från undersökningen vid Storkyrkan och har möjligen samma datering. Benen kan således härröra från tiden då kyrkogården ännu gick ut framför Storkyrkan. Enligt äldre kartor omfattade kyrkogården tidigare även den norra delen av Trängsund, som då utgjorde en upphöjd terrass omgärdad av kyrkogårdsmuren (Nathansson 1997:3). Muren revs år 1816 för att bredda gatan då den, som dess namn antyder, var alltför smal för stadens trafikanter (Schönbäck 2008:84). Det är därför troligt att gravarna har förstörts i samband med detta.

Ett annat, mindre troligt, alternativ är att gravarna är betydligt äldre än så. Tomtmarken väst om Storkyrkan, det som idag utgör Hippomenes 4, stod nämligen obebyggd fram till åtminstone andra halvan av 1400-talet. En teori är att detta berodde på att man tidigare använde även den tomten som kyrkogård (Cramér *et al* 1997:10f). Gravarna kan i så fall ha förstörts i samband med medeltida eller senmedeltida byggnation.

Schakt 2

Gränden i kvarteret Hippomenes

De äldsta lämningarna i gränden förekom i dess östra del och bestod av två gropar (122 och 123), de träplankor (128) som påträffades i schaktbotten, samt det tjocka utfyllnadslager (125) som låg ovanpå dessa. Dateringen är baserad på den keramik som hittades i utfyllnadslagret, vilken daterats till 1300–1400-tal (figur 19 och 20). Detta styrks ytterligare av resultatet från ¹⁴C-analysen (bilaga 6). Lagrets sammansättning med eldpåverkade horisonter varvade med ren sand, påminner dessutom mycket om de lager som påträffats i schakt på Stortorget. Dessa har tolkats som utjämningslager som har använts för att skapa jämna ytor efter någon av bränderna under tidigt 1400-tal. Även de innehöll keramik som daterats till 1300–1400-talet (Nathansson 1997:15). Sannolikt har lager 125 förts på när man anlägger de medeltida hus vars källare delvis finns kvar än idag. I den del av schaktet där gränden möter Prästgatan framkom fragmentariska lager (133–135) och trärester (132) som på grund av deras ringa storlek var svåra att tolka. Baserat på den keramik som hittades i det äldsta lagret (133) bör dessa dateras till 1300–1400-tal.

De efterföljande kontexterna visar att man därefter har hållit på med markarbeten i olika omgångar. Detta visar sig i form av ett utjämningslager (121) och på det resterna av en stenläggning (120), vilka speglar tiden när platsen fungerar som gränd. Exakt när dessa lämningar tillkommit är svårt att bedöma men utjämningslagret innehöll keramik i form av trebensgrytor som enhetligt daterades till sen-medeltid/1500-tal.

Figur 20. Ytterligare keramik från lager 125. Skärvor av proto-stengods och stengods, daterade till 1300–1400-tal. Skala 1:1.

A. Del av krus i proto-stengods (fnr 125:115:14).

B. Del av krus i stengods (fnr 125:115:25).

C. Del av krus i tidigt stengods (fnr 125:115:19).

Figur 21. Keramik från lager 125, daterade till 1300–1400-tal. Skala 1:1.
 A. Mynningsdel av gryta i yngre svartgods, med rest av hänkel (fnr 125:115:6).
 B. Del av skål, möjligen oljelampa, i yngre svartgods (fnr 125:115:8).
 C. Del av kanna i äldre rödgods (fnr 125:115:28).
 D. Mynningsdel av gryta i yngre svartgods (fnr 125:115:5).

Nästa nivå med spår av markarbete utgörs av ytterligare ett ytäckande utfyllnadslager (119), vilket innehöll keramik som daterades till 1550–1750 (figur 22). Det har påförts i samband med att den mur (109) som gick i nord – sydlig riktning i grändens mitt har uppförts och platsen görs om till innergård. I och med att man gjorde detta skapades en nivåskillnad på innergården, där den östra delen varit något högre än den västra. Den stenlagda yta (111) som påträffades i grändens västra del bedöms vara samtida med muren, alternativt något yngre, då den tydligt förhöll sig till denna fysiskt sett, samt att stenmaterialet hos murens övre skikt och stenläggningen var snarlika. Baserat på dateringen av keramiken från det yngsta utfyllnadslagret bör dessa lämningar ha tillkommit senast omkring mitten på 1700-talet.

Därefter tillkom de två stenlagda ytorna (116 och 118) som låg på den upphöjda delen av gränden öst om muren. Dessa är svårtolkade men kan ha utgjort en stenlagd gårdsplan, alternativt ett stenlagt golvparti i någon enklare byggnad som har stått på innergården. Det trä som påträffades på den ena stenläggningen är möjligen en rest av en träbelagd yta, eller rent träspill. Även dessa ytor är svåra att datera, men keramiken från det ovanliggande utfyllnadslagret (117) har daterats till 1600–1700-tal med ett mindre inslag av 1800-tal (figur 23). Detta visar att stenläggningarna antingen har tillkommit i samband med, eller någon gång efter det att grändens östra del struktureras om, det vill säga tidigast någon gång under 1700-talets mitt.

Den västra delen av gränden hade till största del grävts sönder vid brunnsnedgrävning och ledningsdragning, men de äldre lagren har sannolikt påverkats tidigare än så. Bland annat uppger skriftliga källor att det hus som stod på tomt Hippomenes 8 till största delen revs under 1640-talet, i samband med att tomten bytte ägare och den nya ägaren ville bygga ett nytt hus (Cramér *et al* 1997:80). De lämningar som påträffades i denna del framkom i grändens sydvästra del och utgjordes av två murar och ett antal fragmentariska kontexter. Muren (130) som framkom utmed norra delen av Hippomenes 8 hade täckts av bruk med rosa ton; sannolikt bruk

med alunskiffermjöl, och kan i så fall inte vara äldre än sent 1700-tal (Hedlund 2012:4). Dess funktion är oklar. Den andra muren (131) var däremot kallmurad med borrhål, vilket visar att muren inte är äldre än 1700-tal. Troligen är den betydligt yngre än så och är snarare samtida eller yngre än mur 130. Den kallmurade muren har högst sannolikt lagts mellan gränden och Prästgatan i stabiliserande syfte.

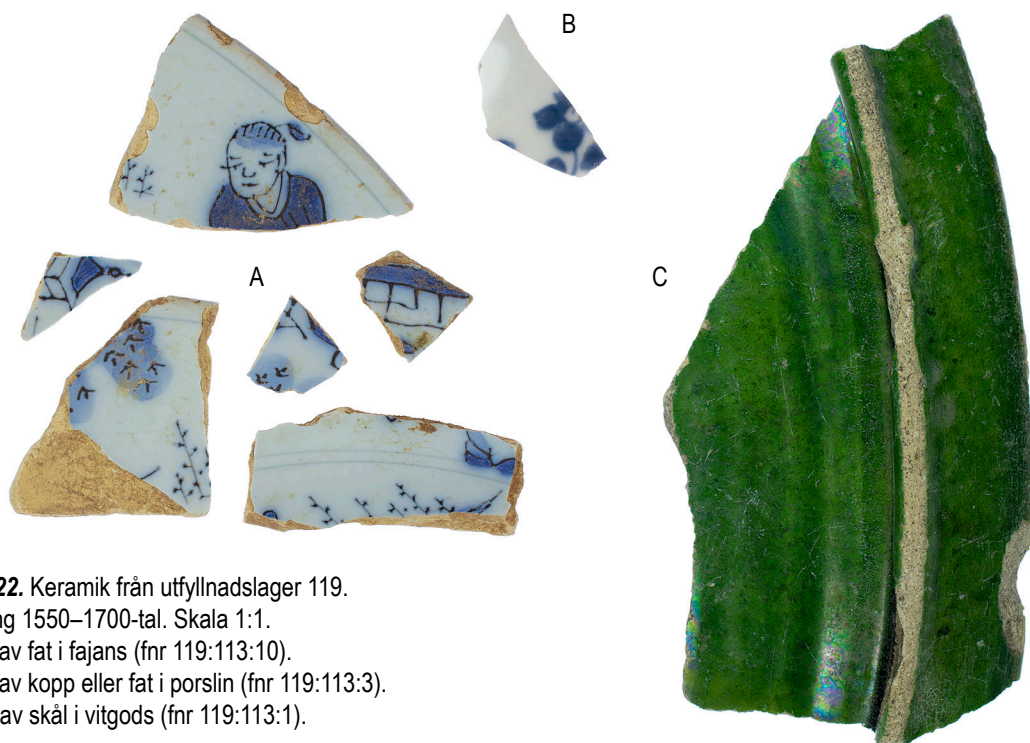
Prästgatan

Större delen av schaktet var påverkat av sentida ingrepp som hade förstört det mesta av eventuella äldre lämningar. På ett ställe fanns dock bevarade lämningar i form av flera skikt med lagt trä varvat med feta lager med organiska inslag (kontexter 143–148), vilka utgör undersökningens äldsta kontexter. Resultaten av ¹⁴C-analysen visar att de härrör från 1150–1260, och således tillhör stadens allra tidigaste historia.

Vid ett flertal undersökningar på Stadsholmen, Riddarholmen och Helgeandsholmen har de äldsta lagren i många fall utgjorts av tunna, sotiga sand- eller grusblandade kulturjordslager. Dessa har daterats till 1200-tal, men har möjligen tillkommit tidigare än så. Baserat på dessa lagrens karaktär har de tolkats som ett tecken på att vegetationen medvetet har röjts av och bränts innan byggnation har genomförts (Hedlund 2002:107ff). Utöver detta har även ett lager som framkom under en broläggning i norra delen av Västerlånggatan daterats till mitten på 1200-talet (Söderlund 2004:69f).

Den mark som idag är Prästgatan utgjorde under 1200-talet en yta som löpte innanför den äldsta stadsmuren, och som i försvarssyfte hölls fri från bebyggelse. Markens användningsområde skiftade sedan i samband med att staden växte och under 1300-talets första hälft bebyggdes även marken utanför muren, det vill säga utmed det som idag utgör Västerlånggatan (Söderström *et al* 2014:13).

Den makrofossila analysen från nu genomförd undersökning visar att det äldsta lagret som undersöktes i Prästgatan har varit del av en öppen yta där djur och människor vistats. Spåren av hushållsavfall ökar sedan efter det att den äldsta träbroläggningen

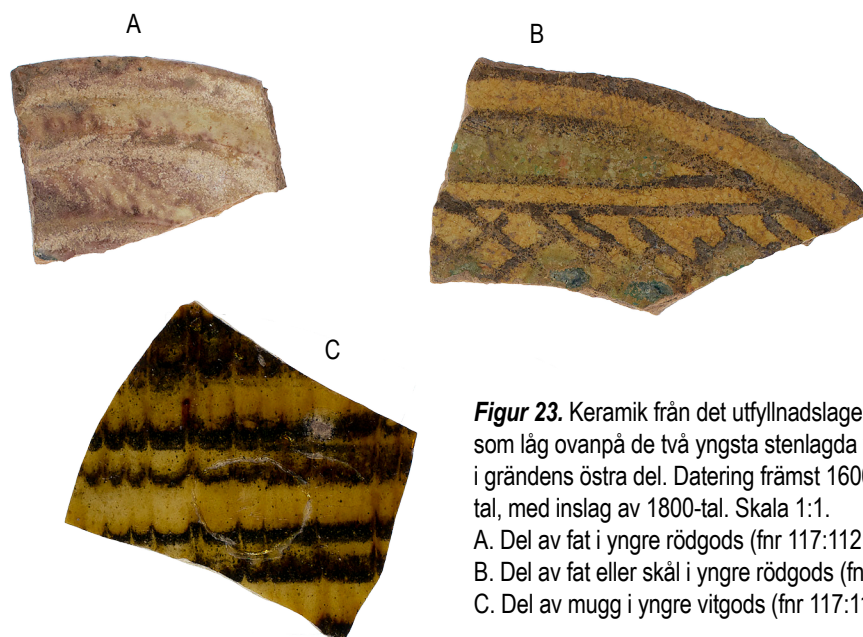
Figur 22. Keramik från utfyllnadslager 119.

Datering 1550–1700-tal. Skala 1:1.

A. Del av fat i fajans (fnr 119:113:10).

B. Del av kopp eller fat i porslin (fnr 119:113:3).

C. Del av skål i vitgods (fnr 119:113:1).

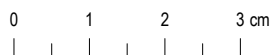
Figur 23. Keramik från det utfyllnadslager

som låg ovanpå de två yngsta stenlagda ytorna i grändens östra del. Datering främst 1600–1700-tal, med inslag av 1800-tal. Skala 1:1.

A. Del av fat i yngre rödgods (fnr 117:112:13).

B. Del av fat eller skål i yngre rödgods (fnr 117:112:15).

C. Del av mugg i yngre vitgods (fnr 117:112:7).

tillkom. En möjlig tolkning av dessa resultat tillsammans med ¹⁴C-dateringarna är att dessa kontexter speglar skedet då en ökad aktivitet och ökad befolkning genererar en mer stabil bebyggelse i samband med att staden börjar expandera. Möjligen har denna ökade aktivitet på platsen ett samband med att Stortorget anläggs, vilket anses ske någon gång omkring mitten på 1200-talet (Nathansson 1997: 4).

Utmed den västra delen av Prästgatan, invid Iris 1, framkom två murrester (150 och 152), vilka initialt tolkades som del av den äldsta stadsmuren. Man vet inte när eller på vad sätt den äldsta stadsmuren uppfördes, men den omnämns första gången år 1288 (Bergman & Söderlund 2015:8). Sannolikt tillkom den dock redan innan Stockholm som stad grundades, och utgjorde då ett försvarsverk (Söderström et al 2014:13). Anledningen till den initiala tolkningen var att det enligt teorier kan finnas lämningar av Stockholms äldsta stadsmur bevarade i byggnader som används än idag; bland annat i källarnivån inom Iris 1.

I samband med ett besök av Anna Bergman och Kerstin Söderlund på plats (2018-02-01) samt efter okulär besiktning av de borrhärdar som spa-

rades efter att ett mindre hål borrats genom muren (figur 18) blev dock slutsatsen att den framkomna muren sannolikt inte utgör en del av den gamla stadsmuren. Muren tycks utifrån borrhärdarnas storlek vara omkring cirka 0,7 meter bred och bestå av både natursten och tegel (figur 24). Som jämförande exempel kan nämnas att Slottets ringmur är cirka 5 meter tjock. Den ringa tjockleken indikerar att det inte rör sig om en försvarsmur eller den äldre stadsmuren, vilken bör ha varit flera meter tjock (skriftlig uppgift Anna Bergman 2018-02-05).

Det är med andra ord mer rimligt att anta att den mur som påträffades i Prästgatan snarare härrör från en yngre period. Exakt hur mycket yngre muren kan tänkas vara är däremot svårt att säga. En möjlighet är att den härrör från en av de tidigare byggnader som uppfördes i det som nu utgör Iris 1, någon gång före omregleringen på 1400-talet, då husen ovan mark revs medan källarna ännu behölls i bruk när de nya husen byggdes. Dock har även källare från 1500- och 1600-talet påträffats i Prästgatan, vilket ytterligare problematiserar det hela (Bergman & Söderlund 2015: 99f). Om muren hör till tiden innan omregleringen skulle det i sådana fall kunna förklara det parti som tolkats som en igensatt del av muren.

Figur 24. Borrhärdarna från den provborrning som gjordes genom mur 152. Foto från öster.

SLUTSATS

Baserat på ^{14}C -analys och keramiskt material har undersökningen genererat arkeologiska lämningar med nedslag i medeltid och tidigmodern tid. Materialet består dock bara av ett fåtal fragmentariska kontexter med ett sparsamt fyndmaterial, om än med bred spännvidd. Ett exempel på detta är den keramik som hittades, vilken trots sin ringa storlek uppvisade ett brett spektra av det keramiska material som brukar påträffas i stadslager. Större delar av undersökningsytan var påverkade av upprepade omstruktureringar och sentida ingrepp, vilket har genererat omrörda utfyllnadslager med oklar härkomst och breda keramikdateringar.

Undersökningens äldsta lämningar ger oss glimtar av Stockholms tidiga historia och den expansion som staden genomgick under dess tilltagande urbanisering. Tiden omkring cirka 1150–1260 speglar tidiga aktiviteter invid stadens äldsta stadsmur, i form av avsatta lager och träbelagda ytor. Under 1300- och 1400-talet sker en expansionsfas, med bland annat ett mäktigt utfyllnadslager som innehåller enhetligt

daterad keramik från främst 1300-tal, vilket dessutom stämmer väl med resultat från ^{14}C -analysen. Kanske ser vi även spår av omregleringen under 1400-talet, alternativt ett senare nybygge, i form av den källarmur som påträffades i Prästgatan. Tiden omkring senmedeltid/1500-tal representeras endast av ett sparsamt keramiskt material i ett av de utjämningslager som påträffades i gränden.

Den tidigmoderna tiden, vilken utifrån keramiken inte kan snävas ned närmare än till 1550–1700, uppvisar en omstrukturering av kvarteret, då man stänger igen den gränd som tidigare löpt igenom kvarteret och gör om den till en innergård. Eventuellt tillhör även de omrörda gravarna som hittades vid Trångsund denna tid. Under modern tid och 1900-tal sker markarbeten på innergården vid flertalet tillfällen, exempelvis i form av utfyllnadslager och anläggandet av både gjutna och stenlagda innergårdsbeläggningar. Utöver detta genomförs sedan med tiden omfattande ledningsdragningar i takt med att Gamla stan moderniseras allt mer.

REFERENSER

Litteratur

CRAMÉR, M ET AL. 1997. *Gamla stan hus för hus. Kulturhistorisk undersökning. Kvarteret Hippomenes.* Stockholmia förlag. Stockholm.

HANSSON, H. 1956. *Stockholms stadsmurar.* Ny upplaga 1976. Stockholm.

HEDLUND, J. 2002. Gamla stans ursprungstopografi och naturhistoria. *S:t Eriks Årsbok* 2002. Stockholm.

HEDLUND, J. 2012. *Polhemsslussen.* Arkeologisk schaktövervakning, delrapport. SSM. Arkeologisk rapport. SR 1173. Stockholm.

KARLSSON, J. 1995. *Rådstugan 1. En undersökning på Stortorget i Gamla Stan.* SSM. Arkeologisk rapport. Stockholm.

NATHANSSON, C. 1997. *I det medeltida Stockholms hjärta. Arkeologisk förundersökning i Trångsund.* SSM. Arkeologisk rapport 1991:1. Stockholm

SCHÖNBECK, H. 2008. *De svenska städernas begravningsplatser 1770–1830. Arkitektur, sanitet och det sociala rummet.* Monografier utgivna av Stockholms stad 195. Stockholmia förlag. Stockholm.

SÖDERLUND, K. 1992. *Högvaktsterrassen.* SSM. Arkeologisk rapport. SR 953. Stockholm.

SÖDERLUND, K. 2004. Historisk tid – staden. I: *Vetenskapligt program för den arkeologiska verksamheten vid Stockholms stadsmuseum.* Stockholms stadsmuseum. Kulturmiljöavdelningen. Stockholm.

SÖDERLUND, K. 2012. *Storkyrkobrinken.* SSM. Arkeologisk rapport. SR 1310. Stockholm.

SÖDERLUND, K. 2018. *Tre Kronors omgivningar.* SSM. Stadsmuseet rapporterar nr 127. Stockholm.

SÖDERSTRÖM, G & CRAMÉR, M. 2014. *Gamla stan i Stockholm – en bebyggelsehistorik.* Lind & Co i samarbete med Stockholmia förlag. Stockholm.

TAGESSON, G. 2003. ”Bodde dom därnere” - Om kulturlagerbildning och avfallshantering i stormaktstidens Norrköping. *I Tyskebacken - Hus, människor och industri i stormaktstiden Norrköping.* Riksantikvarieämbetet, arkeologiska undersökningar, Skrifter 47. Stockholm.

WÄNDESJÖ, J. 2010. *Stortorget.* SSM. Arkeologisk rapport 2010:9. SR1091. Stockholm.

Muntlig uppgift

Kerstin Söderlund, Stockholms stadsmuseum
2018-02-01

Skriftlig uppgift

Anna Bergman, Stockholms stadsmuseum
2018-02-05

Övriga källa

Digitala stadsmuseet
Sökord: Gatumiljöer, Prästgatan
Bildbeteckning: SSMC000455
Datum: 2019-01-14

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Arkeologikonsults projektnr:	3108
Länsstyrelsens diariernr:	43111-28059-2017
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2017-07-03
Uppdragsnr i Forneg:	201800215
Landskap:	Uppland
Län:	Stockholm
Kommun:	Stockholms kommun
Socken:	Stockholm stad
Fastighetsbeteckning:	Hippomenes 3 och Iris 1
Berörd fornlämning:	L2015:7789 (RAÄ-nr Stockholm 103:1)
Typ av undersökning:	Schaktövervakning
Utförandetid:	November 2017 – februari 2018
Koordinatsystem:	SWEREF99 1800
Höjdsystem:	RH 2000
Projektledare och rapportansvarig:	Josefine Låås
Fältarkeologer:	Josefine Låås, Peter Sillén, Michél Carlsson
Planer och layout:	Medea Nyström Huuva, Ida Söderström
Fyndfotografering och redigering:	Stefan Gustafsson
Kvalitetssäkring:	Michel Carlsson, Marta Lindeberg
Keramisk analys:	Mikael Johansson, SSM
Makrofossilanalys:	Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult
¹⁴ C-dateringar:	International Chemical Analysis Inc. (ICA)
Kritpipsanalys:	Arne Åkerhagen
Fynd:	Fynden förvaras hos Arkeologikonsult i avvaktan på fyndfördelning.

BILAGA 1. KONTEXTBESKRIVNING

Nr	Definition	Schakt	Storlek (m)	Tjocklek/Höjd (m)	Beskrivning	Tolkning
101	Innergårdsbeläggning	Gränden	25 x 1	0,1	Betongbeläggning, yngsta skikt innergård. Partiellt fanns ett tunt skikt sand mellan 101 och 103/113 i västra respektive östra delen. Togs bort innan arbetet kunde påbörjas i gränden. Förekom i hela schaktet.	Innergårdsbeläggning.
102	Ujmningslager	Gränden	25 x 1	0,15–0,5	Omrörda massor under innergårdsbeläggningar och steniläggning 113. Lager: utgjordes av sand, med inslag av stenkross och raseriing; mer eller mindre hela tegelstenar, tegelkross, småsten samt en del kalkbruk. Lagret var markant tunnare i västra delen, i lagrets västra del var också förekomsten av raseriing mycket mer påtaglig. Här förekom även plast, plaströr, kablar med plasthölje, takplåt, spik, rostiga järnföremål av modern typ. Mer sten, en del upp till ca 0,3x0,3–0,5x0,5 meter. Ujmnings/brärlager till betongen. Bland dessa massor påträffades även löparen till en medeltida handkvarn, fnr 102:102:3.	Ujmningslager inför anläggandet av 101.
103	Innergårdsbeläggning	Gränden	8,5x1,8	0,03–0,05	Tunt skikt med asfätsliknande material med kraftig nivåskillnad, där asfalten dippar från västra delen och österut mot mur 109	Innergårdsbeläggning.
104	Innergårdsbeläggning	Gränden	8,5x1,8	0,15–0,2	Äldre skikt med betong i grändens västra del. Liksom innergårdsbeläggning 103 kraftig nivåskillnad åt öster.	Innergårdsbeläggning.
105	Ujmningslager	Gränden	8,5x1,8	0,15–0,4	Omrört lager under 113. Siltig sand med hög andel raseringsinslag.	Ujmningslager innan 113 anläggs.
106	Utfyllnads-ujmningslager	Gränden	8,5x1,8	0,2	Mörkbrun torr, sandig silt. Skuret av nedgrävning för Höganäs-rör. Möjligen samma som lager 135 i schakt i Prästgatan.	Utfyllnadslager.
107	Utfyllnadslager	Gränden	8,5x1,8	0,15	Torr, siltig sand med tegelflis och tegelkross i västra schaktdelen. Möjligen samma som lager 134 i schakt i Prästgatan. Yngre rödgods, flintgods och krittpor med tunt skikt utan dekor. Lagret har störts av nedgrävning 108 och brunn 129, därav dateeringar av yngre keramik. Skars av nedgrävning för Höganäs-rör (108).	Utfyllnadslager.
108	Recent ledning	Gränden	5 x 0,4	>0,35	Dagvatten/VA-ledning med Höganäs-rör. Rörlet ca 0,2 meter i diam. Återfyllningen bestod av omrört material, mörkt gråbrun siltig sand med småsten, tegelkross, grus och en del större stenar. Ledningsnedgrävningen skar lager 106 och 107, liksom steniläggning 111. Sammankopplat med brunn 129.	Dagvatten/VA-ledning med höganäs-rör.
109	Stenkonstruktion	Gränden	1,2 x 0,4	0,65	Mur av blandat material i N-S riktning. Materialstorlek 0,33x0,13–0,4x0,25 meter, höjd ca 0,1–0,13 meter. Murens övre skikt utgjordes av två rektangulära, huggna stenar. I södra delen var även tegelstenar inkorporerade i muren. Under det övre skiktet framkom även en större sten med rundad form, vilken var ca 0,55 i diameter. Stenen var rundad mot öst och var ca 0,17 meter hög. Muren hade försetts med puts på delen som vette mot väster.	Skiljemur mellan gränd mot Prästgatan och innergård. Möjligen samtida med stenlagd yta 111.
110	Tramphorisont	Gränden	2,3 x 0,9	0,1–,15	Brunsvart, fet silt omrörd med sandig silt med inslag av raseriing ovan steniläggning 111.	Trampat lager ovan steniläggning 111.
111	Steniläggning	Gränden	2,3 x 0,9	> 0,15	Steniläggning med större stenar som framkom i västra delen av gränden och gick fram till mur 109. Materialstorlek 0,35x0,3–0,5x0,22 meter. I den här delen av schaktet utgjorde steniläggningen schaktbotten och fick således ligga kvar, vilket medför att konstruktionens höjd därför är okänd. Steniläggningen skars av nedgrävning 108, vilket medförde att steniläggningen endast var 0,4 m i västra delen, medan den var ca 0,9 meter i östra delen.	Rest av stenlagd gränd. Möjligen samtida med 109?

Bilaga 1. Kontextbeskrivning, forts.

Nr	Definition	Schakt	Storlek (m)	Tjocklek/Höjd (m)	Beskrivning	Tolkning
113	Stenläggning	Gränden	9x0,35	0,1–0,2	Rest av stenläggning i gränden som löpte längs södra delen av schaktet. Materialstorlek 0,1x0,1–0,6x0,25 meter. Utgjordes av både kullersten, storgaisten och räändalar. De rundade kullerstenarna låg närmast husväggen, medan sbrgatstenen endast förekom i den sydvästra delen av gränden. Två räändalar påträffades, varav den ena i västra delen av gränden, den andra direkt öst om mur 109. Sannolikt har stenläggningen funnits i hela gränden, och återstår troligen under betobeläggningen hela vägen in mot husväggen längs södra delen av gränden. I västra delen var betong 101 gjutet mer eller mindre direkt på denna stenläggning.	Rest av stenlagd gränd/innergård.
114	Träkonstruktion	Gränden	0,9x0,3	0,03	Trä S om 109, Ö-V riktning. Har troligen utgjorts av två smalare plankor som legat parallellt, träet var dock i mycket dåligt skick vilket försvårade bedömningen.	Rest av träkonstruktion. Hör ihop med 115. Eventuellt plankrest av ett mindre ut-hus som stått inne på innergården; alternativt rest av yta som varit träbelegd.
115	Träkonstruktion	Gränden	0,7x0,4	0,02	Trä s om 109, N-S riktning. Två mindre plankor, till synes avkapade mot södra schaktväggen. Enskilda brädor var uppskattningsvis ca 0,4x0,15 meter, och var i likhet med 114 i mycket dåligt skick. Fiberriktningen var främst synlig i östra delen. Där var det också tydligt att 115 överlagrade 116, och överlagrades av 114.	Rest av träkonstruktion. Hör ihop med 114. Eventuellt plankrest av ett mindre ut-hus som stått inne på innergården; alternativt rest av yta som varit träbelegd.
116	Stenläggning	Gränden	1,65x0,45	0,2	Stenläggning med små rundade stenar i långsmalt, tätt lagt, stråk öst om mur 109. Materialstorlek 0,1x0,05–0,22x0,2 meter. Mellan stenarna förekom små plastrester, vilka kan ha blivit difforslade av gnagare, men det går inte heller att utesluta att stenläggningen är senida. Överlagras av 116, underliggande är 119.	Möjlig rest av stenlagd innergård, alternativt rest av stenlagt golv i mindre skjul.
117	Utfyllnadslager	Gränden	9,5x1	0,15–0,3	Mörkbrunt, torrt och luckert lager, som utgjordes av sandig silt med organiska inslag. Förekomst av djurben, en del större sten samt raseringsmaterial såsom tegelkross och kalkbruk. Lagret sträckte sig från mur 109 och österut, för att sedan tunnna ut markant närmare valvet. Lagret påminde mycket om lager 119.	Möjlig utfyllnadslager.
118	Stenläggning	Gränden	1,9x2	0,4–1	Glest lagda större stenar i storlek 0,15x0,1–0,5x0,25 meter. Framkom i direkt öst om och i anslutning till om den mindre stenläggningen 116. Överlagrades av 117, underliggande var 119.	Möjlig rest av stenlagd innergård, alternativt rest av stenlagt golv i mindre skjul, alternativt någon form av grundläggning för skjul.
119	Utfyllnadslager	Gränden	9,2x1	0,2–0,35	Mörkbrunt lager som utgjordes av siltig sand med tegelfillis och tegelkross, en del småsten, enstaka större stenar och mikrohorisonter med lera. I lagret förekom mycket små mängder djurben och fiskben samt taktegel, plan- och buteljglas samt en ansamling med omkring 10–12 flaskkorkar. I dess västra del var lagret mer kobemängti och med ökad förekomst av större stycken av tegelstenar.	Utfyllnadslager.
120	Stenläggning	Gränden	1,6x1	0,1–0,2	Tätt packad stenlagd yta, ev. gata/innergård. Överlagras av lager 119 och ligger på sandhorisont 121. Materialstorlek ca 0,15x0,1–0,35x0,3 meter. Stora, något avlänga, rundade stenar samt ett fåtal större med mer rektangulär form. Närmast södra schaktväggen något räändalslikt, men mycket osäkert.	Rest av stenlagd yta.
121	Uljämning	Gränden	9,2x1	0,15–0,3	Beige, mycket rent sandigt lager, torrt. Infiltrerat ovanifrån av 119 och underifrån av 125. Lagret var som tjockast i östra delen. Skars i västra delen av 122. Överlagras av 120.	Uljämningslager för att jämna till marken ovan det åt nor kraftigt sluttande lagret 125.

Bilaga 1. Kontextbeskrivning, forts.

Nr	Definition	Schakt	Storlek (m)	Tjocklek/Höjd (m)	Beskrivning	Tolkning
122	Odef. nedgrävning	Gränden	0,3x0,22	0,15	Nedgrävning genom 121, västra delen. Dess fyllning utgjordes av lager 119. I dess NÖ del fanns en nedstucken plank, storlek 0,3x0,09 meter och tjocklek 0,05 meter.	Odef. nedgrävning.
123	Odef. nedgrävning	Gränden	0,21x0,16	0,05–0,1	Nedgrävning genom 121, östra delen. Dess fyllning utgjordes av lager 119. Skars av stör 124.	Odef. nedgrävning.
124	Stör	Gränden	0,2x0,03	0,2	Stör i 123. Täcktes av 119. Till synes spetsig nedfyll, träet var dock förmultnat.	Stör.
125	Utfyllnadslager	Gränden	7,5x 1,8	0,45–0,6	Lagret utgjordes av torr, mörkbrun siltig sand med stort inslag av kol, samt tegelkross, småsten, bränd lera, och enstaka brända ben. Trampat lager med sandhorisonter som är upp till ca 0,05 meter tjock. Slutade kraftigt åt norr, framkom t.ex. i södra delen på 0,65 meter djup, medan det i norra delen framkom på ca 0,8 meter. Förekomst av medeltida keramik, framförallt i den del av lagret som var direkt under och väst om valvet. I lagret grävdes en meter-ruta, där lagret grävdes ned ytterligare ca 0,45 meter. I och med detta blev det tydligt att det lagret även fortsättningsvis var varvat med sandiga horisonter.	Utfyllnadslager.
128	Träkonstruktion	Gränden	1,7x0,7m	0,01–0,05	Tre stycken plankor nedanför den västra delen av valvet. Plankorna 1–2 var 0,72 respektive 0,55 meter långa, båda var ca 0,1 meter breda. Planka 3 stack ut ur den södra profilen och var ca 0,25 lång, 0,02–0,1 bred – bäst bevarad i dess östra del, fragmentarisk åt väst. Tjocklek ca 0,01–0,05 meter. Samtliga plankor var mycket sköra, framförallt plank 3, men fiberriktningen var tydligt i Ö–V riktning.	Odef. plankor.
129	Modern brunn	Gränden	1,9x0,8	>0,8	Brunn i västra delen av gränden, sammankopplad med kontext 108. Mått anger även gjuten platta, själva brunnsröret ca 0,3 i diameter.	Modern brunn.
130	Stenkonstruktion	Gränden	1,4x0,6	0,15–0,3	Muren utgjordes av 9 oregelbundet formade naturstenar och låg i öst–västlig riktning. Den var murad med rosafärgat kalkbruk och hade upp till tre stenskit, med materialstorlek på ca 0,32x0,22–0,55x0,25 meter, och omkring 0,15 meter i höjd. Muren var bättre bevarad i västra delen, där upp till 3 skikt fanns kvar, tredje och översta skiktet utgjordes av två tegelstenar i storlek 0,27x0,15 meter. Den östra delen hade delvis förstörts vid brunnsnedgrävningen för 129, och därför återstod här endast ett skikt sten. Muren låg utmed befintlig husgrund tillhörande Hippomenes 8 och stack ut ca 0,4 meter ut i schaktet i dess östra del och ca 0,6 meter i dess västra del, där den mötte mur 131. Ingen tydlig ut- eller insida gick att se, vilket skulle kunna innebära att dessa sidor antingen har förstörts i samband med att man gör om i gränden, eller att muren ursprungligen har varit större.	Odef. murrest.
131	Stenkonstruktion	Gränden	2,05x0,65	0,5–0,7	Större stenar mellan Hippomenes 7 och 8, där gränden möter Prästgatan. Stenarna låg i linje med husväggarna och var ca upp till 0,8x0,55 meter stora och ca 0,5 meter höga, och låg i två skikt. En av stenarna hade ett borrhål.	Mur. Möjlig anlägg i syfte att stabilisera marken mellan gränden och Prästgatan.
132	Träkonstruktion	Prästgatan	0,65x0,22	0,03	Plankan låg i N–S riktning och var relativt välbevarad. Den var tydligt avkapad/förmultnad åt norr, men fortsatte tydligt in i södra schaktväggen. Öst om denna anades ytterligare en plank, vilken inte togs fram i sin helhet, då schaktdjup redan uppnåtts. Av denna syntes ca 0,25 meter i nordsydlig riktning, 0,13 meter i öst–västlig. Sannolikt fortsatte även denna åt söder.	Odef. plankor/trärest.
133	Utfyllnadslager	Prästgatan	1,15x0,37	0,2	Mörkt, brunsvart, mycket fett siltigt lager med sand och organiska inslag samt småsten. Framkom 0,8 meter under gatunivå. Lagret låg ovanpå kontext 131. I lagret gjordes fynd av keramik.	Utfyllnadslager.

Bilaga 1. Kontextbeskrivning, forts.

Nr	Definition	Schakt	Storlek (m)	Tjocklek/Höjd (m)	Beskrivning	Tolkning
134	Utfyllnads-/utjämningslager	Prästgatan	1,15x0,37	0,25–0,3	Sandigt lager med stort inslag av tegelfillis och en del tegelkross. Brunbeige i färgen, orange ton från allt tegel. Torrt, mycket luckert. Fyndtomt. Lagret framkom på ca 0,65 meters djup från gatunivå. Möjligen samma som lager 107 inne i gränden.	Utfyllnadslager.
135	Utfyllnads-/utjämningslager	Prästgatan	1,15x0,37	0,15–0,2	Ljusbrun-gråbrun färg, slitig sand med viss inslag av tegelfillis. Lagret var luckert och torrt. Möjligen samma som lager 106 inne i gränden, dock mer utblandad. Lagret framkom på ca 0,45 meter under gatunivå.	Utfyllnadslager.
136	Bärlager	Prästgatan	14,3x4	0,15–0,2	Stenkross, bärlager för modern gata. Innehöll stenkross och en del sand.	Bärlager.
137	Sättmaterial	Prästgatan	14,3x4	0,05–0,1	Sättsand till modern gatsten	Sättmaterial.
138	Gatsten	Prästgatan	14,3x4	0,1	Moderna, tuktade gatstenar i storlek ca 0,1x0,1 meter.	Gatsten.
139	Recent nedgrävning	Prästgatan	14,3x4	>0,8	Flerfasett ledningschakt, Prästgatan. Återfyllningen i dessa utgjordes av siltbländad sand och stenkross som bärlager.	Ledningschakt.
140	Återfyllning	Prästgatan	14,3x4		Flera olika sorters återfyllnader, bland annat för nedgrävningar för äldre elledningar. Innehöll delvis omörd kulturjord. Förekom främst i schaktets sydvästra del, där man lyckas ha återfyllt med massor som man grävt upp, vilka utgjordes av omörd gråbrun och mörkbrun slitig sand med raseringsinslag; tegelkross och förekomst av kalkbruk. I lagret förekom djurben och fynd av enstaka skånor yngre rödgods, glas och krita/kritspissskaff utan dekor. Lagret syntes även närmast östra grundmuren tillhörande Iris 3.	Återfyllning i ledningschakt.
141	Stenkonstruktion	Prästgatan	1,4x0,5	0,45	Fundament för trappa vid Prästgatan 20. Övan gatunivå är trappan totalt ca 1,4 meter lång, ca 0,5 meter bred och 0,45 meter hög. Totalt sett var trappan dock hela 0,9 meter djup och bestod i sin helhet av tre skikt; ett övre som ligger ovan gatuhöjd; ett som i princip är i gatuhöjd. Dessa skikt vilar på det understa skiktet, som utgörs av ett stort block, ca 1 meter långt, minst 0,3 (sannolikt omkring 0,8) meter brett och ca 0,45–0,5 meter högt. Under detta förekom även en nivå med större natursten av blandat stenmaterial, som låg som stabilisering i botten.	Trappfundament.
143	Träkonstruktion	Prästgatan	0,35x0,05	0,03–0,05	Horisont med bränt, liggande trä i N–S riktning. Brädstorlek gick dock inte att avgöra. Horisonten innehöll stor del sot och kol, samt infiltration av det feta underliggande lagret 144. Konstruktionen försätter sannolikt ytterligare åt öst och mot husväggen vid Hippomenes 7. Lagret framkom ca 0,9 meter under gatunivå.	Möjlig rest av träbroläggning.
144	Utfyllnadslager	Prästgatan	0,44x0,2	0,1–0,12	Svartbrunt, mycket fett slitigt lager med rikligt med organiskt material. Även detta lager fortsatte ytterligare åt öster. Framkom ca 1 meter under gatunivå.	Utfyllnadslager mellan träbroläggningar.
145	Träkonstruktion	Prästgatan	0,5x0,2	0,03	Relativt väbevarat, obränt trä med fiberriktning i Ö–V riktning. Troligen fortsätter träet ytterligare åt öster. Ingen tydlig brädstorlek att urskilja. Lagret framkom ca 1,1 meter under gatunivå.	Möjlig rest av träbroläggning.
146	Utfyllnadslager	Prästgatan	0,5x0,2	0,1–0,15	Fett, gråbrunt slitigt lager med inslag av sand och organiskt material. Framkom ca 1,15 meter under gatunivå.	Utfyllnadslager mellan träbroläggningar.
147	Träkonstruktion	Prästgatan	0,5x0,3	0,03	Äldsta nivån med med trä, som låg i N–S riktning. En av plankorna uppstakts ha varit 0,12 meter bred. Framkom ca 1,3 meter under gatunivå.	Möjlig rest av träbroläggning.

Bilaga 1. Kontextbeskrivning, forts.

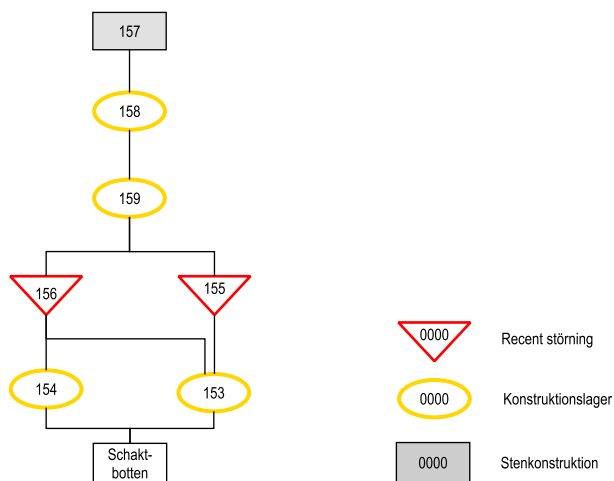
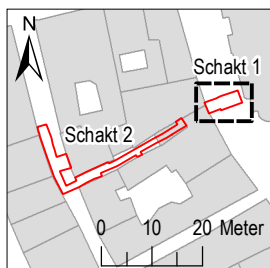
Nr	Definition	Schakt	Storlek (m)	Tjocklek/Höjd (m)	Beskrivning	Tolkning
148	Brukningläger	Prästgatan	1,15x0,3	0,2	Fett, brunt läger med stort organiskt inslag, bland annat gödsel. Lagret utgjorde i denna del av schaktet schaktbotten, men fortsätter sannolikt djupare. Forsätter tydligt åt öst och sannolikt även åt söder, men var avklipp av nedgrävning för gasledning åt norr och väst. Framkom ca 1,35 meter under gaturivå.	Avsatt läger.
150	Stenkonstruktion	Prästgatan	4,7x1,05	0,33–0,6	Muren utgjordes av blandat material, där det översta skiktet bestod av tydligt bearbetad sten med de släta, fina sidorna åt öst. I murens södra del verkar man ha tagit bort det översta skiktet sten då ledningarna lagts där, men sannolikt har det ursprungligen varit två skikt med denna typ av sten. Stenarnas längd var 0,43–0,6 meter, medan endast omkring 0,25 meter av stenarnas bredd syntes i schaktet. Stenarnas höjd var 0,2–0,47 meter. Att muren har haft fler skikt syntes även i norra delen, där murbruk partiellt täckte det andra skiktet sten. Under detta skikt var stenarna sedan större och mer rundade i formen, men ytan mot öst var även hos dessa bearbetad och slät. Vid ungefär mitten av muren skilde sig materialet från övriga delar, där en del utgjordes av en större natursten utan bearbetning, som var ca 0,45 meter lång och minst 0,35 meter i bredd, med en höjd på minst 0,2 meter. Söder om och delvis upp emot denna låg 3 tegelstenar i ett skikt, vilka var murade mot underliggande skikt sten (storlek ca 0,15x0,1 meter). Troilgen har det varit minst en tegelsten även på norra sidan om den rundade stenen. Denna del av muren kan tala för att en öppning tidigare har funnits här, och baserat på materialskillnaden kan det indikera att den har murats igen vid något tillfälle (muntligen Kerstin Söderlund 2018-02-01). I norra delen har muren antingen slutat eller skurits av nedgrävning för brunn 151. De fyra ledningar som lagts delvis direkt på muren utgörs bl.a. av äldre elleledning. De ligger lätt samman med en sammanlagd bredd på ca 0,3 meter, enskild bredd 0,04 meter. Ledningarna tycks vara nedgrävda efter brunnen, då de tydligt respekterade dess utbredning åt öst.	Äldre mur i Prästgatan.
151	Modern brunn	Prästgatan	0,55x0,5	>1,15	Brunn i norra delen av schaktet, mellan PG 20 och 18B. Mått anger storlek i plan, samt det djup som var synligt vid undersökningsstillfället. Brunnen hade även en grenkoppling som gick i nordöstlig riktning.	Modern brunn.
152	Stenkonstruktion	Prästgatan	2,25x0,45	1,25	Sannolikt fortsättning på mur 150. De översta 3–4 skikten var ca 0,25–0,35 meter breda och utgjordes av ca 20 rektangulärt huggna sandstenar, medan det nedersta skiktet utgjordes av ca 8 södra granitstenar i oregelbunden form. Skiktet med granit tycktes kraga ut åt öst. Alternativt har skikten med sandstenar plockats bort i detta parti av muren vid något tillfälle, eventuellt i samband med arbetet för vattenledning. Stenarna var murade med gulaktigt murbruk. I murens översta skikt förekom även enstaka tegelstenar, framförallt i dess norra del, där en murad tegelvägg blottlagts när en eller flera sandstenar har ryckts bort vid något tillfälle. De övre skikten utgjordes av rektangulära stenar som var 0,3–0,65 meter långa och 0,2–0,3 meter höga. Fullständig bredd kunde endast tas på en av stenarna, vilken var 0,33 meter bred. I det skikt som utgjordes av oregelbundet formad granit var stenarna 0,35–0,4 meter långa och 0,3–0,25 meter höga. Bredd på dessa stenar gick inte att utläsa i och med att de täcks av skikten med sandsten, samt att muren gick ihop med husgrund till Prästgatans västra huslänga. Baserat på vad som syntes i schaktet torde de dock vara minst 0,4 meter breda. Riktig förekomst av murbruk, framförallt i skiftet mellan sandsten och granit.	Äldre mur i Prästgatan.

Bilaga 1. Kontextbeskrivning, forts.

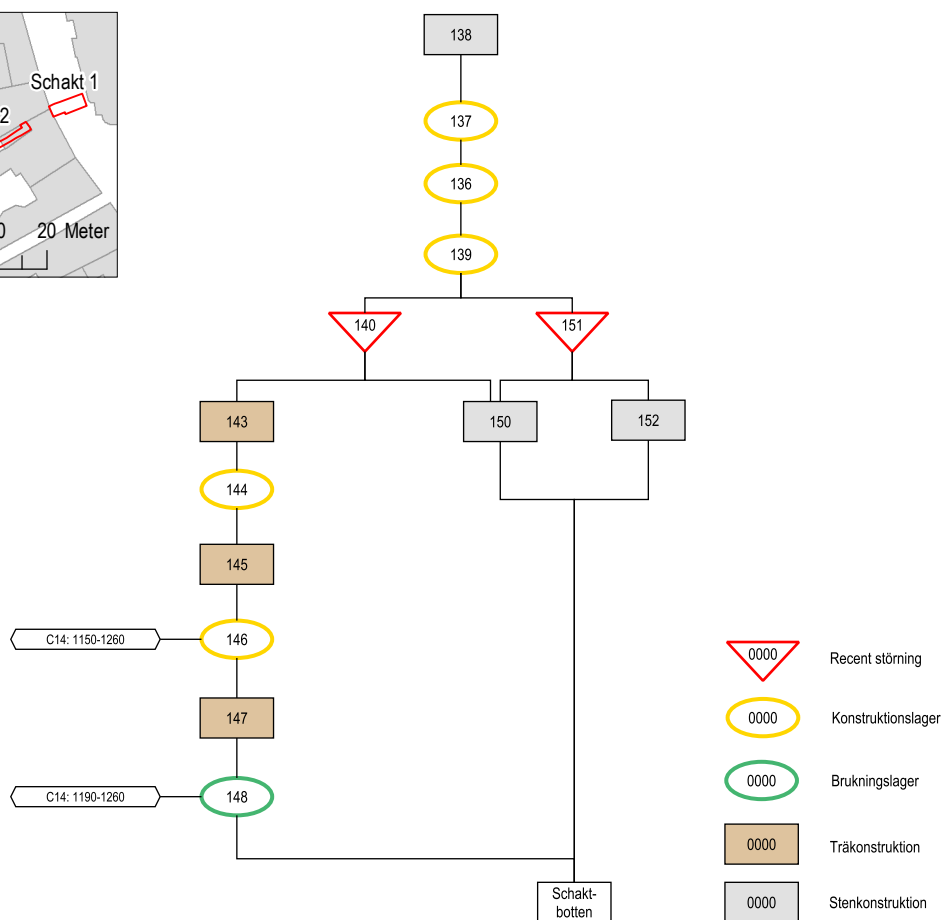
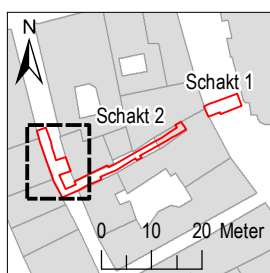
Nr	Definition	Schakt	Storlek (m)	Tjocklek/Höjd (m)	Beskrivning	Tolkning
153	Utfyllnadslager	Trångsund	1,25x0,9	0,5–0,75	Återstod endast som en mindre lagerrest och innehöll mörkbrun siltig sand med tegelkross och småsten, samt enstaka kolslänk och kalkbruksfläckar. I lagret förekom även en mängd obrända människoben från omrörda gravar (ca 1,1 kg) bland annat i form av skallkak, underkäke, kotor och fragment av stråben, samt en större del ben från händer och fötter. Benen härrörde uppenbart inte från in situ gravar utan låg i omrörda massor, sannolikt samma som det som noterats vid undersökning SR84 inom samma område. Lagret fortsatte inte åt övriga riktningar, men gick tydligt djupare än uppmätt schaktdjup.	Rest av äldre utfyllnadslager.
154	Utfyllnadslager	Trångsund	1x0,5	1,4	Lagerrest närmast husvägg i Trångsund. Utgjordes av mörkbrun, fet silt med sandiga inslag samt tegelkross och enstaka kolslänk.	Rest av äldre utfyllnadslager.
155	Recent brunn vid Trångsund	Trångsund	0,25	0,5	Brunt Höganärsrör som ej var i bruk framkom ungefär i mitten av schaktet. Mått anger ungefärlig diameter på röret. Togs delvis bort i samband med schaktningen, ned till önskat schaktdjup.	Recent brunn, ej i bruk.
156	Ledningsstråk vid Trångsund	Trångsund	6x2,5	0,4–0,5	Fliertalet ledningsschakt. Trångsund. Bland annat äldre gasledning som ej var i bruk, fjärrvärme och optofiber. Större delen löpte i ungefär N–S riktning, ett fåtal i Ö–V. Återfyllningen i dessa utgjordes av siltbländad sand och stenkross som bärlager.	Ledningsschakt.
157	Galsten	Trångsund	7,3x2,5	0,13–0,25	Utgjordes av huggen galsten, rännsten och större huggna, rektangulära stenar som kantställs och fungerade som trottoarkant. Galstenarna var ca 0,25x0,1 meter stora, 0,13 meter höga, medan de kantställda stenarna och rännstenarna var omkring 0,8 meter långa och 0,3 meter breda och ca 0,25 meter höga.	Galsten.
158	Sättmaterial	Trångsund	7,3x2,5	0,1	Gråbrun sättsand. Under rännstenen även ett skikt med gjutet material, ca 0,05 meter tjockt.	Sättmaterial.
159	Återfyllning	Trångsund	7,3x2,5	0,8–1,5	De återfyllda massorna i schaktet har kommit dit i samband med återfyllning av fliertalet ledningsnedgrävningar och utgjordes i hela schaktet av sand, partiellt siltbländad. I östra delen gråbrun, i västra rödbrun.	Återfyllning i ledningsschakt.

BILAGA 2. MATRISER

Matris: Schakt 1 – Trångsund

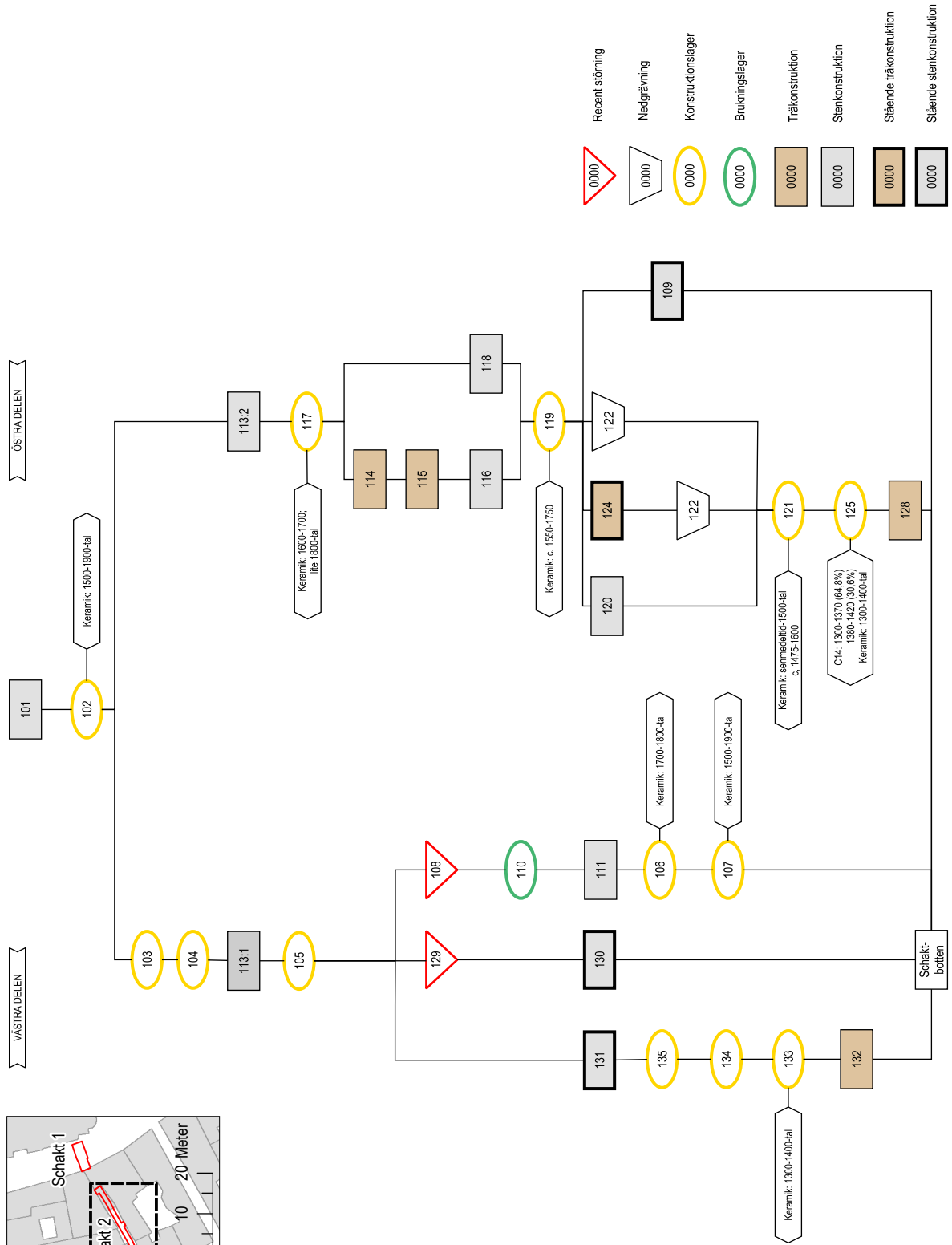
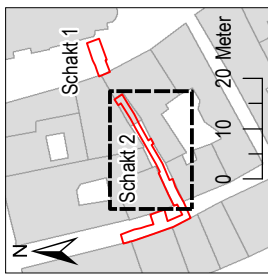

Matris: Schakt 2 – Prästgatan

Bilaga 2. Matriser, forts.

Matris: Schakt 2 – Gränden

BILAGA 3. FYNDTABELL

Fynd-nr	Objekt	Antal	Antal fragm	Längd (cm)	Bredd (cm)	Tjocklek (cm)	Diam (cm)	Vikt (g)	Material	Beskrivning	Gallrad
102:102:1	Spik	1	2	5,13	1,45	0,43		8,05	Järn	Korroderad. Rektangulärt tvärsnitt. Bredd anger spikhuvudets storlek.	x
102:102:2	Obestämt	1	1	10,7	1,1	0,89		36,9	Järn	Rektangulärt tvärsnitt. Avsmalnande ände. Antydning till rest av huvud upptill, dock mycket korroderat. Möjligen ihopfogningsmaterial.	x
102:102:3	Handkvarn	1	1			10,8	23,9	8000	Sandsten	Rund löpare till handkvarn av medeltida typ. Ovansidan välvd med ett öga med cirka 0,05 meter i diameter. Grundare hål för vridpinne. Undersidan flat med räfflor samt avtryck efter seglet. Både sidorna och undersidan är blanknötta på sina ställen.	
102:103:1	Kritpipa	1	1					5	Lera	Huvud. Holländsk med lackmärke "Svan". Datering 1660–1760 (bilaga 5).	
106:104:1	Kritpipa	1	1					1,2	Lera	Skaft. Holländsk med dekor, datering 1650–1750 (bilaga 5).	
117:105:1	Kritpipa	1	1					6	Lera	Skaft. Holländsk med dekor, datering 1650–1750 (bilaga 5).	
117:105:2	Kritpipa	1	1					4	Lera	Skaft. Holländsk med dekor, datering 1640–1750 (bilaga 5).	
117:107:1	Kritpipa	1	1					11	Lera	Huvud. Svensk pipa med dekor. Datering 1750–1720 (bilaga 5). Kan även komma från underliggande lager 119 och redovisas därför ej i resultat.	
117:107:2	Kritpipa	1	1					5	Lera	Huvud. Holländsk med klackmärke "Pentagram-H/I". Datering 1650–1670. Kan även komma från underliggande lager 119 och redovisas därför ej i resultat.	
117:107:3	Kritpipa	1	1					2	Lera	Skaft. Holländsk. Datering tidigt 1600-tal. Kan även komma från underliggande lager 119 och redovisas därför ej i resultat.	
119:106:1	Kritpipa	1	1					5	Lera	Skaft. Holländsk med dekor, datering 1630–1650 (bilaga 5).	
153:101:1	Kisthandtag	1	1	9,32	0,9	0,55		29,8	Järn	Tunt kisthandtag i korroderat järn, med smalt, rektangulärt tvärsnitt. Ena änden bevarad med svängt slut, andra sidan avbruten.	x
153:101:2	Kritpipa	1	1	2,5			0,67	1,52	Lera	Tunt kritpipsskaft utan dekor	x
153:101:3	Kärl	3	3					8,71	Flintgods	Tre fragment stengods, sannolikt från tallrik. Enkel cremevit glasyr.	
153:101:4	Spik	1	1	5,53	1,7	0,7		16,83	Järn	Korroderad spik, böjd nedtill. Rektangulärt tvärsnitt. Bredd anger spikhuvudets storlek.	x
153:101:5	Obestämt	2	2	7,5	1,27	0,52		25,4	Järn	Två föremål som rostade samman. Den ena är ett beslag med rundad ände, den andra en oregelbundet formad järmdetalj med en böjd ände.	x
153:101:6	Kärl	1	1			1,2		25,39	Keramik	Del av kraftig botten av ett kärl av typ yngre rödgods, med rest av brun blyglasyr på insidan.	

BILAGA 4. KERAMIKTABELL

MIKAEL JOHANSSON, STOCKHOLMS STADSMUSEUM

Fynd-nr (SSM)	Fynd-nr (AK)	Sakord	Formtyp	Del	Godstyp	Tillverkning	Datering
45	102:108:1	Kärl	Trebensgryta, kruka mm	Myn, hänk, buk	Yngre rödgods		ca 1600–1800
46	102:108:	Kärl	Krus	Myn, hänk	Yngre rödgods		ca 1600–1800
47	102:108:3	Kärl	Trebensgryta	Ben	Yngre rödgods	Nederländerna	ca 1600–1800
48	102:108:4	Kärl	Skål	Buk	Yngre rödgods		ca 1600–1800
49	102:108:5	Kärl	Skål	Botten	Yngre rödgods		ca 1675–1850
50	102:108:6	Kärl	Krus	Botten	Stengods	Tyskland - Raeren	ca 1550–1600
51	102:108:7	Kärl	Krus	Hänk	Stengods	Tyskland - Westerwald	ca 1600–1800
52	102:108:8	Kärl	Kruka	Buk	Stengods	Sverige	1900-tal
53	102:108:9	Kärl	Fat, skål mm	Myn, brätte, buk	Porslin		1800–1900-tal
54	102:108:10	Kärl	Tallrik/fat mm	Myn, brätte, buk, botten	Fajans		ca 1650–1800
55	102:108:11	Kärl	Tallrik/fat mm	Myn, brätte, buk, botten	Flintgods		ca 1770–1900
56	106:109:1	Kärl	Tallrik	Myn, brätte, buk	Fajans		ca 1650–1800
57	106:109:2	Kärl	Flaska, mineral-vattenflaska	Buk	Stengods	Tyskland	ca 1800–1900
58	106:109:3	Kärl	Skål	Myn, hänk, buk	Yngre rödgods		ca 1600–1800
59	106:109:4	Kärl	Trebensgryta	Buk, botten	Yngre rödgods		ca 1600–1750
60	106:109:5	Ugnskakel	Rumpkakel	Rump, kant, blad			ca 1700–1800
42	107:110:1	Kärl	Trebensgryta	Myn, buk, botten	Yngre rödgods		ca 1550–1750
43	107:110:2	Kärl	Trebensgryta?	Buk	Yngre vitgods	Tyskland	ca 1550–1650
44	107:110:3	Kärl	Fat	Myn	Flintgods		ca 1800–1850
92	108:111:1	Kärl	Tallrik/fat mm	Myn, brätte, buk, botten	Flintgods		ca 1770–1900
93	108:111:2	Kärl	Fat, krus	Myn, brätte, buk	Fajans		ca 1650–1800
61	117:112:1	Kärl	Potta	Myn	Stengods	Tyskland - Westerwald	ca 1600–1800
62	117:112:2	Kärl	Flaska, mineral-vattenflaska	Buk	Stengods	Tyskland	ca 1800–1900
63	117:112:3	Kärl	Apotekskrus	Botten	Stengods	Tyskland	ca 1700–1900
64	117:112:4	Kärl	Trebensgryta?	Buk	Yngre vitgods	Nederländerna/Tyskland	ca 1550–1700
65	117:112:5	Kärl	Skål	Myn	Yngre vitgods	Nederländerna	ca 1550–1700
66	117:112:6	Kärl	Kruka	Botten	Fajans		ca 1650–1800
67	117:112:7	Kärl	Mugg	Myn, buk	Yngre vitgods	England - Staffordshire-type Slipware	ca 1675–1775
68	117:112:8	Kärl	Fat	Buk, botten, fotring	Fajans	Nederländerna	ca 1675–1750
69	117:112:9	Kärl	Tallrik/fat	Myn, brätte, buk, botten	Fajans		ca 1650–1800
70	117:112:10	Kärl	Tallrik/fat mm	Myn, brätte, buk, botten	Flintgods		ca 1770–1900
71	117:112:11	Kärl	Kruka/ Trebensgryta	Myn, buk, skaft, Botten, ben	Yngre rödgods		ca 1500–1800
72	117:112:12	Kärl	Trebensgryta/ trebenspanna	Myn, buk, botten	Yngre rödgods	Nederländerna	ca 1550–1750

Godsfärg	Glasyrtyp	Inv.Färg	Utv.Färg	Ytbehandling	Dekorform	Dekor-mönster	Föremål anm	Antal fragment	Vikt (g)
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Brun	Brun					15	259
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Brun	Brun					1	91
Röd	Blyglasyr fläckvis utv		Brun					1	13
Röd	Blyglasyr inv	Brun, gul			Hormålad vitlera	Koncentriska cirklar		3	59
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Brun, gul, grön	Brun	Vitlere-engobe inv Sgraffito		Växt Blomma		1	25
Grå	Saltglasyr Engobe	Brun	Brun					1	123
Grå	Saltglasyr		Grå					1	9
Gråvit		Vit	Vit blå					1	8
Vit		Vit, grön, röd	Vit, blå					5	20
Gul	Tennglasyr inv utv	Vit, blå	Vit, blå, grön					15	80
Vit	Blyglasyr inv utv	Vit, blå	Vit					11	107
Gul	Tennglasyr inv utv	Vit	Vit					1	12
Grå	Saltglasyr Engobe	Brun	Brun					1	23
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Brun	Brun					1	21
Röd	Blyglasyr inv	Brun						2	134
Röd	Blyglasyr utv		Grön	Vitlere-engobe utv				3	118
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Brun	Brun					7	132
Gråvit	Blyglasyr inv	Gul	Gråvit					1	1
Vit	Blyglasyr inv utv	Vit, svart	Vit		Tryckt dekor			1	1
Vit	Blyglasyr inv utv	Vit, blå	Vit					10	71
Gul	Tennglasyr inv utv	Vit, blå	Vit, blå					4	15
Grå	Saltglasyr	Grå	Grå					1	11
Gulgrå	Engobe	Grå	Brun					1	16
Grå		Gråbrun	Gråbrun					1	19
Gråvit	Blyglasyr inv utv	Gul	Gul					1	2
Gråvit	Blyglasyr inv utv	Gul	Grön					1	8
Gul	Tennglasyr inv utv	Vit	Vit					1	15
Gulbrun	Blyglasyr inv utv	Brun, gul	Brun, gul					2	8
Gul	Tennglasyr inv utv	Vit, blå	Vit					11	40
Gul	Tennglasyr inv utv	Vit, blå	Vit					27	130
Vit	Blyglasyr inv utv	Vit, blå, röd, grön	Vit, blå					22	63
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Brun grön	Brun, grön					28	263
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Brun	Brun					10	104

Bilaga 4. Keramiktabell, forts.

Fynd-nr (SSM)	Fynd-nr (AK)	Sakord	Formtyp	Del	Godstyp	Tillverkning	Datering
73	117:112:13	Kärl	Fat	Myn, brätte, buk	Yngre rödgods		ca 1675–1800
74	117:112:14	Kärl	Fat/skål	Buk	Yngre rödgods		ca 1675–1800
75	117:112:15	Kärl	Fat/skål	Buk	Yngre rödgods		ca 1600–1800
76	119:113:1	Kärl	Skål	Myn, hänk, buk	Yngre vitgods	Nederländerna	ca 1550–1700
77	119:113:2	Kärl	Trebensgryta?	Buk	Yngre vitgods	Nederländerna / Tyskland	ca 1550–1700
78	119:113:3	Kärl	Kopp, fat	Buk, botten	Porslin	Kina	ca 1700–1800
79	119:113:4	Kärl	Kruka	Myn	Yngre svartgods	Böhmen / Polen	ca 1550–1625
80	119:113:5	Kärl	Degel	Buk	Stengods	Tyskland	ca 1600–1800
81	119:113:6	Kärl	Krus	Buk	Stengods	Tyskland - Westerwald	ca 1600–1800
82	119:113:7	Kärl	Krus	Buk	Stengods	Tyskland	ca 1300–1600
83	119:113:8	Kärl	Apotekskrus	Myn, hals	Stengods	Tyskland	ca 1500–1700
84	119:113:9	Kärl	Krus	Buk	Stengods	Tyskland	ca 1500–1700
85	119:113:10	Kärl	Fat	Myn, brätte, buk	Fajans	Nederländerna	ca 1650–1725
86	119:113:11	Kärl	Fat, krus mm	Myn, brätte, buk, botten	Fajans	Nederländerna mm	ca 1650–1800
87	119:113:12	Kärl	Trebensgryta/ trebenspanna	Myn, buk, botten, ben	Yngre rödgods	Nederländerna	ca 1550–1750
88	119:113:13	Kärl	Trebensgryta, kruka	Myn, buk, skaft, botten, ben	Yngre rödgods		ca 1550–1800
89	119:113:14	Kärl	Trebensgryta	Buk	Yngre rödgods		ca 1600–1750
90	119:113:15	Kärl	Fat	Myn, brätte, buk	Yngre rödgods		ca 1600–1800
91	119:113:16	Kärl	Fat skål	Myn, brätte, buk, botten	Yngre rödgods		ca 1600–1800
34	121:114:1	Kärl	Trebensgryta	Buk, botten	Yngre rödgods		ca 1475–1600
35	121:114:2	Kärl	Trebensgryta	Buk	Yngre rödgods		ca 1475–1600
1	125:118:1	Kärl	Gryta mm	Buk, botten	Yngre svartgods	Tyskland	ca 1200–1400
36	125:115:1	Kärl	Gryta	Buk	Yngre svartgods	Tyskland	ca 1200–1400
2	125:118:2	Kärl	Gryta	Myn, buk	Yngre svartgods	Tyskland	ca 1200–1400
37	125:115:2	Kärl	Krus	Buk	Tidigt stengods	Tyskland - Siegburg	ca 1275–1350
3	125:118:3	Kärl	Gryta	Myn	Yngre svartgods	Tyskland	ca 1200–1400
38	125:115:3	Kärl	Trebensgryta	Botten, ben	Yngre rödgods		ca 1500–1700
4	125:118:4	Kärl	Gryta	Myn	Yngre svartgods	Tyskland	ca 1200–1400
39	125:115:4	Kärl	Trebenspanna	Myn, buk, botten	Yngre rödgods		ca 1525–1650
5	125:115:5	Kärl	Gryta	Myn, buk	Yngre svartgods	Tyskland	ca 1200–1400
6	125:115:6	Kärl	Gryta	Myn, hänk, buk	Yngre svartgods	Tyskland	ca 1200–1400

Godsfärg	Glasyrtyp	Inv.Färg	Utv.Färg	Ytbehandling	Dekorform	Dekor-mönster	Föremål anm	Antal fragment	Vikt (g)
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Gul, Mangan	Gulbrun	Vitlere-engobe inv fläckvis utv				1	5
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Brun, gul, grön	Brun		Hormålad vitlera	Koncentriska cirklar/streck		3	24
Rödbrun	Blyglasyr inv	Brun, gul, grön		Vitlere-engobe inv	Målad dekor		Ovanlig keramik, mycket tunt gods, sannolikt import.	1	8
Gråvit	Blyglasyr inv utv	Gul	Grön					10	107
Gråvit	Blyglasyr inv	Gul						1	1
Vit		Vit, blå	Vit, blå					3	2
Gråvit		Grå	Grå					1	5
Grå		Gråbrun	Gråbrun					2	4
Grå	Saltglasyr	Blå, grå	Grå					6	50
Grå brun	Engobe inv utv	Rödbrun	Rödbrun					1	5
Grå	Engobe inv utv	Brun	Brun					1	2
Grå		Grå	Grå					1	5
Gul	Tenglasyr inv utv	Blåvit, blå	Blåvit		Målad dekor	Kinesiskt		5	11
Gul	Tenglasyr inv utv	Vit, blå	Vit, blå					22	87
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Brun	Brun					10	115
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Brun	Brun					48	932
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Brun	Grön	Vitlere-engobe fläckvis utv	Stämplad dekor utv			8	40
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Grön, gul	Brun, gul	Vitlere-engobe inv fläckvis utv				2	19
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Brun, gul, grön	Brun	Vitlere-engobe inv	Hormålad vitlera	Koncentriska cirklar/våglinje		14	113
Röd	Blyglasyr inv	Brun						1	5
Röd	Blyglasyr inv	Brun						1	3
Grå		Gråsvart	Gråsvart					13	77
Grå		Gråsvart	Gråsvart					2	3
Grå		Gråsvart	Gråsvart					2	52
Grå		Gråbrun	Grå					1	10
Grå		Gråsvart	Gråsvart					1	12
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Brun	Brun					1	23
Grå		Gråsvart	Gråsvart					1	9
Röd	Blyglasyr inv fläckvis utv	Brun	Brun					1	84
Grå		Gråsvart	Gråsvart					1	30
Gråbrun		Gråbrun	Gråbrun					1	48

Bilaga 4. Keramiktabel, forts.

Fynd-nr (SSM)	Fynd-nr (AK)	Sakord	Formtyp	Del	Godstyp	Tillverkning	Datering
7	125:115:7	Kärl	Skål	Myn, buk	Yngre svartgods	Tyskland	ca 1200–1400
8	125:115:8	Kärl	Skål	Myn, buk	Yngre svartgods	Tyskland	ca 1200–1400
9	125:115:9	Kärl	Gryta	Buk	Yngre svartgods	Tyskland - Paffrath	ca 1200–1325
10	125:115:10	Kärl	Gryta	Myn	Yngre svartgods	Tyskland - Paffrath	ca 1200–1325
11	125:115:11	Kärl	Gryta	Buk	Yngre svartgods	Tyskland	ca 1200–1325
12	125:115:12	Kärl		Buk	Yngre svartgods	Tyskland	ca 1200–1325
13	125:115:13	Kärl	Krus	Buk	Proto-stengods – grått (engobe)	Tyskland	ca 1250–1350
14	125:115:14	Kärl	Krus	Buk	Proto-stengods –grått	Tyskland	ca 1250–1350
15	125:115:15	Kärl	Krus	Buk	Proto-stengods – gult	Tyskland	ca 1250–1325
16	125:115:16	Kärl	Krus	Buk	Proto-stengods – grått	Tyskland	ca 1250–1350
17	125:115:17	Kärl	Krus	Buk, botten	Tidigt stengods med engobe	Tyskland	ca 1275–1375
18	125:115:18	Kärl	Salvekrus?	Buk	Tidigt stengods med engobe	Tyskland	ca 1275–1375
19	125:115:19	Kärl	Krus	Myn, hänk	Tidigt stengods med engobe	Tyskland - Niedersachsen	ca 1275–1400
20	125:115:20	Kärl	Krus	Buk	Tidigt stengods med engobe	Tyskland	ca 1275–1400
21	125:115:21	Kärl	Salvekrus	Botten	Tidigt stengods	Tyskland	ca 1375–1550
22	125:115:22	Kärl	Krus	Myn, hals, buk	Tidigt stengods	Tyskland - Langerwehe	ca 1375–1500
23	125:115:23	Kärl	Krus	Buk	Stengods med engobe	Tyskland - Siegburg	ca 1400–1525
24	125:115:24	Kärl	Krus	Hänk, hals	Stengods med engobe	Tyskland - Siegburg	ca 1400–1525
25	125:115:25	Kärl	Krus	Buk	Stengods	Tyskland - Niedersachsen/Siegburg?	ca 1325–1425
26	125:115:26	Kärl	Krus	Myn, hals, buk	Stengods	Tyskland - Siegburg	ca 1300–1500
27	125:115:27	Kärl	Kanna	Buk	Äldre rödgods		ca 1200–1400
28	125:115:28	Kärl	Kanna	Buk	Äldre rödgods		ca 1200–1400
29	125:115:29	Kärl	Trebensgryta	Myn, buk, skaft	Yngre rödgods		ca 1475–1550
30	133:116:1	Kärl	Krus	Buk	Tidigt stengods	Tyskland	ca 1300–1425
31	133:116:2	Kärl	Krus	Hals	Tidigt stengods med engobe	Tyskland	ca 1300–1425
32	133:116:3	Kärl	Krus	Myn, hals	Tidigt stengods med engobe	Tyskland	ca 1300–1425
33	133:116:4	Kärl	Krus	Buk	Stengods	Tyskland - Siegburg	ca 1300–1500
40	119:117:1	Kärl	Trebensgryta/ trebenspanna	Ben	Yngre rödgods		ca 1500–1700
41	119:117:2	Kärl	Kanna	Buk	Äldre rödgods		ca 1200–1400

Godsfärg	Glasyrtyp	Inv.Färg	Utv.Färg	Ytbehandling	Dekorform	Dekor-mönster	Föremål anm	Antal fragment	Vikt (g)
Gråbrun		Gråsvart	Gråsvart					2	12
Gråbrun		Gråbrun	Gråbrun					2	12
Gråvit		Grå	Grå					1	4
Gråvit		Gråsvart	Gråsvart					1	6
Gråbeige		Grå	Gråbrun					1	5
Gråvit		Gråvit	Gråbrun				Märkligt gods.	1	1
Grå, orange	Engobe utv fläckvis inv	Orangegrå, rödbrun	Rödbrun-lila					5	12
Grå		Gråbrun	Gråbrun					1	10
Gulbrun		Gulbrun	Gulbrun					1	4
Grå		Gråbrun	Gråbrun					1	4
Grå	Engobe/askglasyr	Gråbrun	Gråbrun					3	17
Gul	Engobe/askglasyr	Gulgrå	Gråbrun					1	1
Grå brun	Engobe inv utv	Brun	Brun					1	11
Grå	Engobe/askglasyr	Gråbrun	Brun					1	1
Grå	Askglasyr/saltglasyr	Röd	Brun					1	2
Grå	Askglasyr/saltglasyr	Röd	Brun					3	5
Gul, grå	Engobe	Grå	Svartbrun					1	4
Grå	Engobe	Grå	Brun					1	12
Gul		Grå	Grå					1	20
Gul, grå		Gråbrun, grå	Gråbrun, grå					20	95
Röd	Blyglasyr utv	Röd	Brun					2	19
Röd	Blyglasyr utv	Röd	Gul	Vitlere-engobe utv				1	6
Röd	Blyglasyr inv	Brun						3	26
Grå	Engobe/askglasyr	Brun	Brun					1	1
Gulgrå	Engobe/askglasyr	Grå	Brun					1	4
Grå	Engobe/askglasyr	Gråbrun	Brun					1	7
Grå		Grå	Grå					1	12
Röd								1	32
Röd	Blyglasyr utv	Röd	Brun	Vitlere-engobe fläckvis utv				1	20

BILAGA 5. KRITPIPSANALYS

ARNE ÅKERHAGEN

Fynd-nr 102:103:1

Holländsk fragment med klackmärke "Svan".
Saknar skrämmärke. Trolig tillverkare Thomas Davidsz. de Swaen, verksam i Gouda 1660–1670.
N11,6. R2,4.

Fynd-nr 117:105:2 (B)

Skaftbit från holländsk pipameddekor "Rillbandflera".
Användes 1640–1750.
D9,5. R2,6.

Fynd-nr 119:106:1

Skaftbit från holländsk pip med dekor "Fransk Lilja i rad".
Användes 1630–1650.
D9,1. R3,0.

Fynd-nr 106:104:1

Skaftbit från holländsk pipa med delvis dekor "Ögonband-flera rillband?".
Användes 1650–1750.
D8,3. R2,5.

Fynd-nr 117:107:1 (A)

Svensk pipa med dekor "3 kronor-FR" Klackdekor "Stjärna/Stjärna".
Pipen tillverkad för den svenska kungen Fredrik I som regerade 1720–1750.
49,4x21,2x17,6. N12,5. R2,8.

Fynd-nr 117:105:1 (A)

Skaftbit från holländsk pipa med delvis dekor "Ögonband-flera rillband?".
Användes 1650–1750.
D9,4. R3.

Fynd-nr 117:107:2 (B)

Holländskt fragment med klackmärke "Pentagram-H/I" tillverkat i Gouda av okänd mästare 1650–1670.

N12,9. R2,6.

Fynd-nr 117:107:3 (C)

Fragment av holländsk skaftbit från tidigt 1600-tal.

R2,6.

BILAGA 6. ¹⁴C-ANALYS

INTERNATIONAL CHEMICAL ANALYSIS INC.

Analyserade kontexter: 148, 125 och 146

ICA ID	Submitter ID	Material Type	Pretreatment	Conventional Age	Calibrated Age
18C/03104	148	Charcoal	AAA	790 +/- 30 BP	Cal 1190 - 1280 AD
18C/03105	125	Charcoal	AAA	580 +/- 20 BP	Cal 1300 - 1370 AD (64.8%) Cal 1380 - 1420 AD (30.6%)
18C/03106	146	Charcoal	AAA	860 +/- 30 BP	Cal 1040 - 1090 AD (9.9%) Cal 1120 - 1140 AD (2.0%) Cal 1150 - 1260 AD (83.5%)

- Calibrated ages are attained using INTCAL13: **IntCal13 and Marine13 Radiocarbon Age Calibration Curves 0–50,000 Years cal BP.** *Paula J Reimer, Edouard Bard, Alex Bayliss, J Warren Beck, Paul G Blackwell, Christopher Bronk Ramsey, Caitlin E Buck, Hai Cheng, R Lawrence Edwards, Michael Friedrich, Pieter M Grootes, Thomas P Guilderson, Halldur Halldason, Irka Hajdas, Christine Hatté, Timothy J Heaton, Dirk L Hoffmann, Alan G Hogg, Konrad A Hughen, K Felix Kaiser, Bernd Kromer, Sturt W Manning, Mu Niu, Ron W Reimer, David A Richards, E Marian Scott, John R Southon, Richard A Staff, Christian S M Turney, Johannes van der Plicht. **Radiocarbon 55(4), Pages 1869-1887.***
- Unless otherwise stated, 2 sigma calibration (95% probability) is used.
- Conventional ages are given in BP (BP=Before Present, 1950 AD), and have been corrected for fractionation using the delta C13.

BILAGA 7. ARKEOBOTANISK ANALYS

STEFAN GUSTAFSSON, ARKEOLOGIKONSULT

Schakt 2 – Gränden

Kontext 106 – Utfyllnads/-utjämningslager

Provet innehöll sand och grus tillsammans med relativt nedbrutet organiskt material och träflis. Inslaget av träkol från tall och gran var påtagligt. Det organiska materialet kan vara gödsel eftersom det fanns gott om frö från ängsväxter.

Kontext 125 – Utjämningslager

Provet består till stora delar av grus och fingrus. I provet fanns gott om träkol från tall och gran, mycket näver och små bitar av tegel och bruk. Lagret tolkas som utfyllnad eller utjämningslager som förmodligen tillkommit efter en brand.

Schakt 2 – Prästgatan

Kontext 133 – Utfyllnadslager

Provet innehåller stadsjord, det vill säga omblandad kulturjord. Det är inte ett avsatt lager utan snarare ett utfyllnadslager eller avfallslager innehållande huggspån, träflis, små keramikbitar och en mindre mängd träkol. Huggspånen kommer från större verktyg som yxa samt mindre spån från kniv och järn. Eftersom det inte finns några frö har jorden inte legat öppen för växtlighet utan täckts över relativt snabbt.

Kontext 144 – Utfyllnadslager

Provet innehåller klumpar av obränd lera och finare sandfraktioner. Det fanns även gott om träflis, grästjälkar, bark och halvt nedbrutet organiskt material. Inslaget av träkol var relativt blygsamt och allt kom från gran. Utifrån lagrets struktur och innehåll har det snarare påförts en avsats på platsen.

Kontext 146 – Utfyllnadslager

Provet innehåller främst finsand och mindre grusfraktioner tillsammans med små bitar av trä, gräs, löv och bitar av träkol. Enstaka frö från hallon och fiskjäll från obestämd karpfisk tyder på att det kan finnas ett blygsamt inslag av hushållsavfall i provet.

Kontext 148 – Brukningslager

Provet består nästan uteslutande av organiskt material som till viss del var kraftigt nerbrutet. De materia som kunde identifieras var trärester, halm, kvistar, gräs och löv tillsammans och stora mängder frö från ängsväxter. Det senare kommer från kreatursgödsel och en tolkning skulle kunna vara att materialet avsats och ansamlats utmed en gata, gårdsplan eller annan yta där människor och djur vistas återkommande.

Rapporter från Arkeologikonsult 2019:3108